

บทที่ 4 ข้อมูลทั่วไป

4.1 สภาพทั่วไปของพื้นที่ศึกษา

การศึกษาในเรื่องนี้ ผู้ศึกษาได้เลือกศึกษาป่าชุมชนบ้านแม่แฮ ต.แม่นาจร อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่ และป่าชุมชนห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่ฮอน จ.เชียงใหม่ ในกรณีของป่าชุมชนบ้านแม่แฮ ซึ่งเป็นป่าที่ชาวบ้านชาวกะเหรี่ยงได้ดูแลรักษาป่ามานานหลายชั่วอายุคน ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับป่าและวัฒนธรรมความเชื่อต่างๆ ยังคงมีอยู่อย่างเด่นชัด รวมทั้งยังเป็นพื้นที่ที่อยู่ในการสนับสนุนของโครงการหลวง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ อย่างมากมายภายในชุมชน จึงนับว่าเป็นอีกชุมชนหนึ่งที่น่าสนใจในการทำการศึกษาร่วมกัน

อีกพื้นที่ที่ได้เลือกทำการศึกษานั้นคือ ป่าชุมชนบ้านห้วยแก้วซึ่งผู้ศึกษาได้ทำการเลือกมาเป็นพื้นที่ศึกษาเนื่องจากว่า ป่าชุมชนของบ้านห้วยแก้วนั้นเป็นป่าชุมชนแห่งแรกของประเทศไทยที่ได้รับการประกาศจากอธิบดีกรมป่าไม้ และถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของป่าชุมชน ที่ได้รับการพัฒนาจากพื้นฐานของการจัดการตามจารีตประเพณีดั้งเดิม มาสู่การมุ่งเน้นในเรื่องของการจัดการทรัพยากร ดิน น้ำ และป่าไม้ โดยชุมชนเป็นหลัก เนื่องจากชาวบ้านมีศักยภาพในการปรับเปลี่ยนแนวทางการจัดการป่าชุมชนอยู่ตลอดเวลา ทำให้ป่าชุมชนบ้านห้วยแก้วสามารถดำรงอยู่ได้ในสภาวะการตั้งเศรษฐกิจการเมือง สังคมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบัน ซึ่งควรค่าแก่การศึกษาเป็นอย่างยิ่ง

4.1.1 ชุมชนบ้านแม่แฮ

ก. ประวัติความเป็นมาและลักษณะทั่วไป

ชุมชนบ้านแม่แฮ ประกอบด้วย หมู่บ้านแม่แฮและหมู่บ้านแม่แฮน้อย ตั้งอยู่ในเขตตำบลแม่นาจร อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ เป็นชุมชนของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง และเป็นหมู่บ้านที่อยู่ในการส่งเสริมและสนับสนุนของมูลนิธิโครงการหลวงศูนย์แม่แฮ การตั้งถิ่นฐานของชาวบ้านแห่งนี้เริ่มมาประมาณ 100 กว่าปี จากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านได้บอกว่าเป็นที่อาศัยของชาวบ้านกะเหรี่ยงกลุ่มนี้มาแล้วประมาณ 4-5 ชั่วคนแล้ว โดยเริ่มมาจากในอดีตชาวกะเหรี่ยงกลุ่มหนึ่งได้อพยพมาจากทางด้านอำเภอแม่แจ่ม โดยมีการอพยพมาเพียง 3-4 ครั้วเรือนเท่านั้นซึ่งเป็นชาวบ้านกลุ่มแรกหรือเรียกว่ารุ่นบุกเบิก ต่อมีการขยายตัวของหมู่บ้านเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ในระยะแรก ๆ นั้นชาวบ้านมีการดำรงชีวิตแบบเพื่อยังชีพเท่านั้น โดยมีวิถีชีวิตที่เรียบง่ายดำรงชีพด้วยการ

หาของป่าและทำไร่เลื่อนลอย การผลิตหลัก ๆ คือการปลูกข้าวนาดำ และข้าวไร่ และปลูกฝิ่นเพียงเท่านั้น เนื่องจากพื้นที่ราบเพื่อการเกษตรกรรมมีไม่เพียงพอและขาดความรู้ทางด้านการเกษตรทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงมีรายได้อยู่ในเกณฑ์ที่ต่ำ อาชีพหลักของชาวบ้านคือ ประกอบอาชีพทำนาและทำไร่เลื่อนลอยโดยปลูกฝิ่น ข้าวไร่ ข้าวโพด และเลี้ยงสัตว์ตามธรรมชาติ และจะอพยพเคลื่อนย้ายหาที่เพาะปลูกใหม่ ด้วยการบุกเบิกผืนป่าไม่อยู่ตลอดเวลา

ในปี พ.ศ.2521 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริให้พัฒนาอาชีพของประชากรชาวเขาหมู่บ้านแม่แฮและหมู่บ้านใกล้เคียง หม่อมเจ้าภีศเดช รัชนี องค์ประธานมูลนิธิโครงการหลวงจึงขอให้ สำนักงานเกษตรภาคเหนือ เป็นผู้ดำเนินงาน "โครงการหลวงพัฒนาเกษตรที่สูงแม่แฮ" ซึ่งต่อมา เปลี่ยนชื่อเป็น "ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่แฮ" เพื่อพัฒนาชุมชนแบบผสมผสานบนพื้นที่สูงตามพระราชดำริ โดยมีการสนับสนุนจากหน่วยงานราชการอีกหลายหน่วยงาน ทำให้ชาวบ้านของชุมชนแห่งนี้ได้มีวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปมาก รู้จักสังคมภายนอกมากขึ้น ได้รับความรู้จากการส่งเสริมสนับสนุนจากหน่วยงานราชการอื่น ๆ มากขึ้น และเกิดการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ขึ้นอย่างมากมาย เช่น การปลูกฝิ่นลดลงอย่างมากซึ่งในปัจจุบันการปลูกฝิ่นไม่มีให้เห็นอีกต่อไป การทำไร่แบบเลื่อนลอยก็ถูกเปลี่ยนไปเป็นการทำไร่นาแบบผสมผสาน การปลูกผักลงในพื้นที่ทำนาหลังฤดูการเก็บเกี่ยว การปลูกไม้ผลบนที่ชัน และการปลูกพืชแบบขั้นบันได เป็นต้น และยังส่งผลให้ชาวบ้านมีการผลิตที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เช่น จากเดิมที่เคยมีวิธีการผลิตเพื่อการยังชีพเท่านั้นก็หันมาทำการผลิตเพื่อการค้ามากขึ้น โดยมีการปลูกผัก เช่น ผักกาดหอม ห่อกระเทียมต้น หอมญี่ปุ่น กะหล่ำปลีแดง แครอท ฯลฯ และผลไม้ เช่น พลับ สาลี่ บัวย ฯลฯ เพื่อส่งให้โครงการหลวงและจำหน่ายให้แก่ตลาดภายนอกหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังมีการส่งเสริมให้ปลูกไม้ดอก เช่น จิบโจฟิลด้า เฟิน แกลดิโอลัส เซอร์บีร่า กุหลาบ รวมถึงพืชไร่ เช่น ถั่วแดงหลวง ข้าวนาดำ ข้าวไร่ มันฝรั่ง และเลี้ยงสัตว์ เช่น สุกร ไก่ เป็ด การเลี้ยงสัตว์นั้นจะเป็นการเลี้ยงเพื่อบริโภคในครัวเรือนเป็นส่วนใหญ่ การรับจ้างส่วนใหญ่จะเป็นการรับจ้างชั่วคราวกันในหมู่บ้านและภายนอกหมู่บ้าน การเก็บหาของป่า ชาวบ้านส่วนใหญ่จะหาอาหารจากป่าของหมู่บ้านจำพวก ผักป่า เห็ด หน่อไม้ ซึ่งจะเก็บมาเพื่อบริโภคเช่นเดียวกัน แต่ชาวบ้านของชุมชนแห่งนี้ยังไม่มีที่ดินเป็นของตนเองอย่างถูกต้องตามกฎหมาย โดยยังคงอาศัยอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติขุนแม่เตียน ซึ่งยังไม่มียุติกรรมตามกฎหมายส่วนมากเป็นที่จับจองบุกเบิก ยังไม่มีเอกสารสิทธิ์ใด ๆ

ในส่วนของการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมนั้น ทางโครงการหลวงแม่แฮได้ให้การสนับสนุนการจัดตั้งและการดำเนินงานของกลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติ ในรูปของคณะกรรมการ 14 หมู่บ้าน โดยมีการตกลงในหลักการร่วมกันที่จะกำหนดพื้นที่ออกเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ ป่าต้นน้ำ เป็นพื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์และห้ามไม่ให้มีการตัดทำลาย ป่าใช้สอย เป็นพื้นที่บริเวณหัวไร่ปลาย

นาที่ชาวบ้านสามารถตัดไม้สำหรับใช้สอยสร้างบ้านเรือนได้ แต่จะต้องขออนุญาตผ่านคณะกรรมการก่อน ในพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมนั้นชาวบ้านได้ร่วมกันจัดทำโครงการปลูกป่าชาวบ้าน ในปี พ.ศ. 2536-2537 ทั้งในพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมและพื้นที่ว่างเปล่าประมาณ 206 ไร่ ไม้ที่ปลูกประกอบไปด้วย แอปเปิ้ลป่า เมเปิ้ลหอม จันทร์ทองไต้หวัน กระถินยักษ์ ฯลฯ เพื่อเป็นพื้นที่ป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในวโรกาสที่ทรงครองราชย์เป็นปีที่ 50

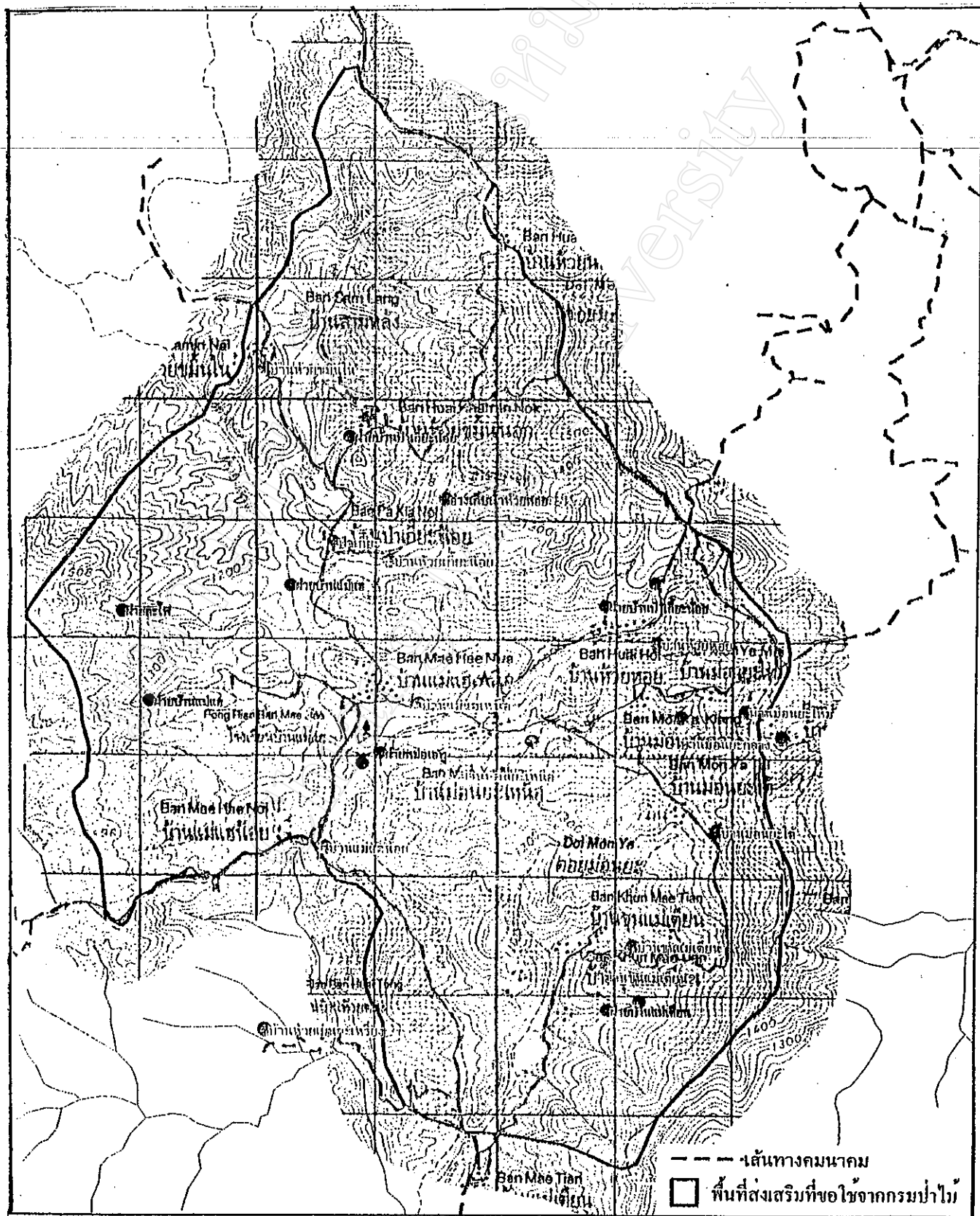
ปัจจุบันชีวิตของชาวบ้านของชุมชนแห่งนี้และชุมชนใกล้เคียงได้เกิดการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงไปสู่ความกินดีอยู่ดี มีอาชีพหลักและมีรายได้ที่แน่นอน มีระบบสาธารณสุขที่สมบูรณ์มีการสุขภาพที่ดี รวมถึงการยุติบุกรุกพื้นที่ป่าและหันมาร่วมกันอนุรักษ์ป่าไม้ซึ่งเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญให้คงความอุดมสมบูรณ์ต่อไป

ข. สถานที่ตั้งและอาณาเขต

หมู่บ้านแม่แฮและหมู่บ้านแม่แฮน้อยเป็นหมู่บ้านซึ่งตั้งอยู่เขตติดต่อระหว่าง 3 อำเภอคือ อำเภอสะเมิง อำเภอแม่แจ่มและอำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ และพื้นที่อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติแม่ขุนเตียน ซึ่งมีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	บ้านป่าเกี๊ยะน้อย หมู่ 17 ตำบล แม่นาจร อําเภอ แม่แจ่ม
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	บ้านม่อนยะเหนือ หมู่ 13 ตำบล แม่วิน อําเภอ แม่วาง
ทิศใต้	ติดต่อกับ	บ้านขุนแม่เตียนมิ่ง ตำบลแม่วิน อําเภอ แม่วาง
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	พื้นที่เขตป่าสงวนแห่งชาติขุนแม่เตียน

ภาพ 4.2 แสดงที่ตั้งและอาณาเขตของชุมชนบ้านแม่เส

ค. ลักษณะภูมิประเทศและภูมิอากาศ

บ้านแม่แฮ โดยทั่วไปเป็นพื้นที่มีภูเขาสูงและมีทิวเขานาบล้อมรอบหมู่บ้าน และมีพื้นที่ราบแคบ ๆ ระหว่างภูเขาเป็นที่ตั้งของหมู่บ้าน พื้นที่ราบเป็นดินเหนียวปนทราย สภาพภูเขาในพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นดินลูกรังและบางส่วนเป็นภูเขาหิน เทือกเขาปกคลุมไปด้วย ป่าเบญจพรรณ ป่าดิบแล้งและป่าเต็งรังที่เป็นต้นกำเนิดของลำห้วยหลายสาย แหล่งน้ำธรรมชาติมีลำห้วยสำคัญหลายสายที่เกิดจากบริเวณที่เป็นป่าอนุรักษ์ในเขตป่าต้นน้ำแม่สะงะ อันได้แก่ ห้วยแม่เตียน ห้วยแม่แฮ ซึ่งเป็นลำห้วยที่มีน้ำไหลอยู่ตลอดปีหล่อเลี้ยงพื้นที่การเกษตรในหมู่บ้านแม่แฮ และแม่แฮน้อย เนื่องจากเป็นชุมชนที่มีการตั้งถิ่นฐานอยู่ตามชายขอบแอ่งที่ราบเล็กและอยู่ไม่ห่างจากป่าต้นน้ำมากนัก รวมถึงการที่เป็นชาติพันธุ์ที่มีความเชื่อและขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ เกี่ยวข้องกับป่าจึงทำให้ชุมชนแห่งนี้มีความผูกพันและมีวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับป่าอย่างแนบแน่น ส่วนด้านการคมนาคมนั้น ถนนภายในหมู่บ้านมีทั้งที่เป็นดินลูกรังและคอนกรีตเสริมไม้ไผ่ ส่วนการคมนาคมจากตัวเมืองสามารถเข้าถึงหมู่บ้านได้โดยใช้ถนนเส้นสันป่าตอง-แม่วิน มีระยะทาง 84 กิโลเมตร ใช้เวลาในการเดินทางประมาณ 2 ชั่วโมง เป็นถนนลาดยางผสมกับถนนอิฐบล็อกในบางช่วง หมู่บ้านแห่งนี้มีความสูงจากน้ำทะเล 1,160 เมตร อุณหภูมิเฉลี่ย 20.1 องศาเซลเซียส (สูงสุด 26.1 องศาเซลเซียส และต่ำสุด 15.6 องศาเซลเซียส) ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย 1,314.9 มิลลิเมตร / ปี ความลาดชัน 30 เปอร์เซ็นต์ แร่ที่พบมากคือ ดินบุกและซีไลท์

ง. การจัดตั้งป่าชุมชน

การจัดตั้งป่าชุมชนนั้นมียุทธศาสตร์มาจากขนบธรรมเนียมประเพณีซึ่งสืบทอดมาหลายชั่วอายุคน โดยค่าความสัมพันธ์แบบเครือญาติเพราะว่าชุมชนแม่แฮนี้เป็นชุมชนที่ขยายขนาดของชุมชนจากครอบครัวเดียวกันตั้งแต่การตั้งถิ่นฐานในยุคแรก ๆ ขนบธรรมเนียมและประเพณีเป็นกลไกสำคัญในการควบคุมสังคมและรูปแบบของการใช้ทรัพยากรป่าไม้มาช้านาน และได้จัดตั้งเป็นองค์กรที่มีรูปแบบชัดเจนในรูปแบบของคณะกรรมการป่าชุมชนเมื่อประมาณปี 2537 รวมถึงการตั้งกฎเกณฑ์ข้อบังคับต่างๆ อย่างเป็นลายลักษณ์อักษรอีกด้วย ชุมชนแห่งนี้มีการรักษาป่าไว้เป็นที่สิงสถิตของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น ผีขุนน้ำ และยังมีการรักษาป่าตามประเพณีอีกประเภทหนึ่ง ที่จัดไว้เพื่อการใช้สอยของชุมชน เช่น ป่าช้าหรือป่าผีปู่ย่า ที่ปล่อยวัวปล่อยควาย ป่าต้นน้ำลำธารและที่สาธารณประโยชน์ของหมู่บ้าน นอกจากนี้ ชุมชนแห่งนี้ยังเป็นสมาชิกของกลุ่มอนุรักษ์ลุ่มน้ำแม่วาง ซึ่งกลุ่มนี้ก่อกำเนิดมาจากความกังวลในปัญหาต้นน้ำ โดยที่ชาวบ้านในบริเวณได้นำพยายามเจรจาให้ชาวบ้านในบริเวณต้นน้ำเลิกตัดไม้ทำลายป่า ซึ่งเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ต้องกระทำในระบบ

เครือข่าย อย่างไรก็ตาม ในหมู่บ้านบริเวณต้นน้ำซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวกะเหรี่ยงและม้งในเขตตำบลแม่วินและชุมชนใกล้เคียง ซึ่งรวมถึงชุมชนบ้านแม่แฮแห่งนี้ด้วย ชาวบ้านจำนวนมากมีปัญหาไม่มีเอกสารสิทธิ์ทำกิน และยังถูกทางราชการประกาศที่ทำกินของตนเป็นเขตป่าสงวน ทำให้ชาวบ้านต้องโยกย้ายที่ทำกินหรืออาศัยอยู่ในที่เดิมโดยไม่มีเอกสารสิทธิ์ และมีการประจันหน้ากันระหว่างชาวบ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตต้นน้ำกับรัฐ เกิดขึ้นเมื่อรัฐบาลพยายามจะทำการปลูกป่า ในขณะที่ชาวบ้านที่ไม่มีที่พอทำกินก็พยายามตัดป่าทิ้งเพื่อขายไม้และถางเป็นพื้นที่ทำกิน ในประมาณต้นปี พ.ศ.2537 ชาวบ้านหลายกลุ่มได้รวมตัวกันเป็นเครือข่ายเกษตรกรภาคเหนือ (Northern Farmers' Development Network) และด้วยความร่วมมือทั้งจากหน่วยงานพัฒนาเอกชน และนักวิชาการในท้องถิ่นได้สร้างเครือข่ายที่มีความสามารถในการรับรู้และต่อรอง เช่น ในเดือนเมษายน พ.ศ.2538 ชาวบ้านประมาณ 20,000 คนจากหมู่บ้าน 50 แห่ง ได้รวมตัวกันเดินขบวนจากเชียงใหม่มุ่งลงใต้จนถึงลำพูน และยื่นข้อเสนอผ่อนผันการเก็บเกี่ยวพืชผลที่ปลูกในเขตป่ารวมทั้งเรียกร้องให้รัฐบาลยกเลิกการประกาศเขตป่าทับที่ทำกินและข้อเสนออื่นๆ เช่น การออกกฎหมายป่าชุมชนและได้รับการตอบสนองในทางบวก จากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ในขณะนั้น อย่างไรก็ตาม ภายใต้อาณัติของการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายนั้น แม้จะมีนัยยะของการเพิ่มศักยภาพของชุมชนในการเผชิญหน้าและต่อรองกับรัฐ แต่เครือข่ายเหล่านี้ก็จำเป็นต้องมีกิจกรรมหรือ “พิธีกรรม” ในการสร้างความเกี่ยวพันกันในช่วงเวลา “ปกติ” ดังนั้นพิธีกรรมในการดูแลรักษาป่าไม่ว่าจะเป็นรูปแบบเดิม เช่น พิธีเลี้ยงผีป่า เจ้าเขาต่าง ๆ หรือพิธีกรรมที่ประยุกต์ใหม่ เช่น การบวชป่า เป็นกิจกรรมที่เครือข่ายหรือกลุ่มเหล่านี้จะต้องจัดการให้มีขึ้นและสืบต่อ ดังจะเห็นได้จากการทำกิจกรรมความร่วมมือต่าง ๆ ของชุมชนบ้านแม่แฮแห่งนี้ที่พยายามสร้างกิจกรรมความร่วมมือต่าง ๆ เพื่อให้รัฐหรือหน่วยงานราชการในพื้นที่มองเห็นศักยภาพในการดูแลและจัดการป่าชุมชนของพวกเขา (Pratuang, 1997)

จ. หน่วยงานของรัฐในพื้นที่

ชุมชนบ้านแม่แฮนี้เป็นพื้นที่หนึ่งที่เป็นที่อยู่อาศัยของชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยงและจัดเป็นพื้นที่พัฒนาของหน่วยงานของรัฐหลายหน่วยงานด้วยกัน การที่หน่วยงานของรัฐได้เข้าไปทำงานในพื้นที่ตามวัตถุประสงค์ต่าง ๆ กันออกไป ได้มีส่วนสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงแบบแผนการจัดการทรัพยากรของชุมชนแห่งนี้ ซึ่งหน่วยงานต่าง ๆ ที่เข้ามาทำงานพัฒนาในพื้นที่นั้นมีดังนี้

- 1) ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่แฮ ซึ่งได้มีบทบาทในเรื่องของการยกระดับความเป็นอยู่ของชาวไทยภูเขาในเขตพื้นที่รับผิดชอบของศูนย์รวมทั้งสิ้น 14 หมู่บ้าน มีการนำผลและวิธีการจากการวิจัยเกษตรที่สูงไปถ่ายทอดและส่งเสริมแก่ชาวเขาเพื่อทดแทนการทำไร่เลื่อนลอยและการปลูกฝิ่น โดยมีการส่งเสริมให้มีการปลูกพืชเมืองหนาวส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกผักในพื้นที่

ที่ทำนาลงฤดูการเก็บเกี่ยว ในพื้นที่ราบติดกับที่นาให้เกษตรกรทำแปลงง่าย ๆ สำหรับปลูกผักตามแนวขวาง ส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกไม้ผลในพื้นที่ที่มีความลาดชันเล็กน้อย สำหรับพื้นที่ที่มีความลาดชันมากแต่ไม่เกิน 30 % ให้ปลูกพืชเป็นขั้นบันไดพร้อมกับปลูกหญ้าแฝกเพื่อกันการพังทลายของดิน เป็นต้น นอกเหนือจากการส่งเสริมอาชีพเกษตร การพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมให้แก่ราษฎร 14 หมู่บ้านแล้ว ยังได้ดำเนินกิจกรรม ด้านการอนุรักษ์ป่าไม้ในพื้นที่ควบคู่ไปด้วย โดยศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่แฮ ขออนุญาตให้ราษฎรอยู่อาศัยและทำกินในพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม โดยห้ามไม่ให้ราษฎรบุกรุกเข้าไปในพื้นที่ป่าอีก และได้ส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกไม้ผลในพื้นที่ดังกล่าว โดยได้ให้ความรู้ ความเข้าใจแก่ราษฎร ถึงคุณประโยชน์ของผืนป่า ที่จะสร้างความชุ่มชื้น และสายฝนให้แก่แผ่นดินแห่งนี้ พร้อมกับบรรณรักษ์ และส่งเสริมให้ชาวบ้าน ปลูกต้นไม้ต่างๆ ใกล้เคียงบริเวณแหล่งต้นน้ำและช่วยกันดูแลรักษาไม่ให้ใครเข้ามาตัดทำลาย มีการส่งเสริมการทำแนวกันไฟในพื้นที่ และได้วางแผนที่จะให้ชาวบ้านช่วยกันปลูกป่าเพื่อรักษาป่าต้นน้ำและทำหน้าที่ติดต่อบริการงานหน่วยป่าไม้ในพื้นที่ให้ช่วยสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ที่ช่วยปลูกจิตสำนึกของชาวบ้านในพื้นที่ให้มีจิตใจอนุรักษ์และรักษาป่าไม้

2) โครงการหลวง (ฝ่ายป่าไม้) กรมป่าไม้เป็นหน่วยงานหนึ่งของทางราชการที่เข้าร่วมปฏิบัติงานในพื้นที่โครงการหลวงและรับผิดชอบการพัฒนาด้านป่าไม้ โดยมีส่วนอนุรักษ์ต้นน้ำ สำนักอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ กรมป่าไม้ เป็นผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่และเริ่มดำเนินงานในปีงบประมาณ 2536 เป็นต้นมา ในศูนย์พัฒนาโครงการหลวง โดยใช้ชื่อหน่วยสนามว่า โครงการหลวง (ฝ่ายป่าไม้) กรมป่าไม้โดยส่วนอนุรักษ์ต้นน้ำมีวัตถุประสงค์หลักๆ ดังนี้ คือ เพื่ออนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะป่าไม้ ดินและน้ำ และเพื่อพัฒนาจิตสำนึกของประชากรในพื้นที่เป้าหมายให้ตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติ และมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนา เพื่อจัดการใช้ประโยชน์ที่ดินบนพื้นที่สูงอย่างเหมาะสมตามหลักวิชาการและการมีส่วนร่วมของชุมชน และพบว่ามีการสนับสนุนกิจกรรม โครงการป่าชาวบ้านของมูลนิธิโครงการหลวง รวมถึงมีการเสริมสร้างศักยภาพของกลุ่ม/องค์กรชุมชนด้านการอนุรักษ์อีกด้วย เน้นการสร้างจิตสำนึกของคนในพื้นที่เป้าหมาย เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และกระตุ้นให้มีส่วนร่วมในการจัดการและแก้ไขปัญหาในรูปแบบของกลุ่มหรือองค์กรชุมชน โดยใช้กิจกรรมเวทีชาวบ้านเป็นเครื่องมือในการดำเนินการ ในกิจกรรมการพัฒนาต่าง ๆ นั้น จะเน้นการอนุรักษ์พื้นที่ป่าไม้ให้ดูบุกรุกทำลายรวมทั้งการควบคุมป้องกันไฟป่าตลอดจนการฟื้นฟูสภาพป่าที่เสื่อมโทรม มีการส่งเสริมแนวทางการจัดการที่ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมและมีบทบาทในการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นของตนเอง เช่น การปลูกป่าไม้ใช้สอยชุมชน การจัดการป่าชุมชน และการกำหนดกติกาชุมชนในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น

4) **กรมพัฒนาที่ดิน** โดยฝ่ายปฏิบัติการมูลนิธิโครงการหลวงสำนักงานพัฒนาที่ดินเขต 6 จังหวัดเชียงใหม่ ได้ดำเนินการจัดทำระบบอนุรักษ์ดินและน้ำ ด้วยการจัดทำพื้นที่การเกษตรแบบขั้นบันได คูรับน้ำขอบเขา และตัดเส้นทางเพื่อการคมนาคม และจัดส่งผลผลิตออกสู่ตลาด โดยมีแนวทางในการดำเนินงานดังนี้

1. กำหนดแผนการใช้ประโยชน์ที่ดิน โดยพิจารณาความเหมาะสมตามศักยภาพของพื้นที่และการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่เป้าหมาย
2. สนับสนุนให้ประชาชนในพื้นที่ส่วนรวมในการป้องกัน รักษา และฟื้นฟูสภาพแวดล้อมและป่าต้นน้ำลำธาร
3. จัดระบบการรับรองสิทธิการใช้ประโยชน์ที่ดินของเกษตรกรในรูปแบบของสิทธิทำกินแปลงรวม
4. พัฒนาชีวิตความเป็นอยู่และพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรตามวิธีการของโครงการหลวง

3) **กรมชลประทาน** โดยสำนักงานชลประทานจังหวัดเชียงใหม่ดำเนินการจัดสร้างอ่างเก็บน้ำ ฝ่าย และระบบชลประทานแบบท่อ เพื่อการเกษตรและการอุปโภคบริโภค ดำเนินการจัดสร้างอ่างเก็บน้ำ ฝ่าย และระบบชลประทานแบบท่อ เพื่อการเกษตรและการอุปโภคบริโภค

จากอดีตจวบจนถึงวันนี้ หน่วยงานต่างๆ ได้เข้าไปดำเนินงานพัฒนาตามหน้าที่และวัตถุประสงค์ของแต่ละหน่วยงาน ทำให้ชาวบ้านในชุมชนบ้านแม่แฮและชุมชนใกล้เคียงหยุดการบุกรุกทำลายป่า เพราะเขาเหล่านั้นต่างมีที่ทำกินเป็นหลักแหล่งถาวร มีรายได้จากอาชีพเกษตรกรรมที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่แฮ ให้การส่งเสริมทดแทนการปลูกฝิ่น ชาวชนมีการศึกษาในระดับหนึ่ง มีการพัฒนาในด้านสาธารณสุขพื้นฐานและสาธารณูปโภคต่างๆ และยังสามารถเข้าไปมีส่วนร่วม ในการแก้ปัญหาในชุมชนหมู่บ้าน ตลอดจนการชี้แนะให้ราษฎรรู้ และเข้าใจถึงการดำเนินชีวิตอย่างมีระเบียบแบบแผน

4.1.2 ชุมชนบ้านห้วยแก้ว

ก. ประวัติความเป็นมาและลักษณะทั่วไป

ในพื้นที่ภาคเหนือ จะพบว่า มีลักษณะของการเคลื่อนย้ายประชากรจากแอ่งที่ราบขนาดใหญ่ เข้าสู่แอ่งที่ราบขนาดกลาง และแอ่งที่ราบขนาดเล็กตามลำดับ เนื่องจากสภาพภูมิประเทศ ส่วนใหญ่เป็นภูเขา มีที่ราบขนาดใหญ่ที่เหมาะสมแก่การเกษตรกรรมเพียงเล็กน้อย เมื่อจำนวนประชากรในถิ่นเดิมเพิ่มขึ้น ที่ดินทำกินไม่เพียงพอ จึงต้องเสาะหาที่ดินทำกินใหม่ในแอ่งที่ราบภายในหุบเขาที่มีขนาดเล็กลง นอกจากนั้นภัยธรรมชาติ โรคระบาด สงคราม ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองก็มีส่วนผลักดันประชากรออกจากถิ่นเดิม โดยรัฐบาลกลางจากกรุงเทพฯ ได้ผนวกดินแดนภาคเหนือเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของระบบเทศบาลและปลดปล่อยทาสให้เป็นอิสระ ขณะเดียวกันก็มีการอพยพเข้ามาของชาวต่างถิ่น เช่น ข้าราชการ และพ่อค้าชาวจีนจากภาคอื่น ๆ ของประเทศและกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ จากประเทศใกล้เคียง และการเกิดอุตสาหกรรมทำไม้ของบริษัททำไม้ของบริษัทฝรั่งทำให้ชาวบ้านไร้ที่ดินจำนวนมากหันมาสนใจบุกเบิกที่ดินทำกินในป่าที่ยังไม่มีใครครอบครองมาก่อนเพิ่มขึ้น หรืออาจเป็นที่อยู่ของชนกลุ่มน้อยดั้งเดิม เมื่อมีชาวพื้นราบกลุ่มใหญ่มาปะปนอยู่และยึดครอง ชนกลุ่มน้อยก็อพยพย้ายไปอยู่ที่อื่น หรืออาจเป็นชุมชนร้างที่กลุ่มชนดั้งเดิมย้ายออกไปแล้ว (เสน่ห์ จามริกและคณะ 2, 2536 : 65)

ชุมชนบ้านห้วยแก้วนั้นเป็นชุมชนที่ได้ทำการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชนร่วมกันของ 2 หมู่บ้าน ซึ่งประกอบไปด้วย หมู่บ้านแม่เตาดิน หมู่ 4 ตำบล ห้วยแก้ว กิ่งอำเภอ แม่ฮอน จังหวัด เชียงใหม่ เชียงใหม่ และ หมู่บ้านห้วยแก้ว หมู่ 5 ต.ห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่ฮอน จังหวัดเชียงใหม่ ดังนั้นจึงจะขอกกล่าวถึงประวัติความเป็นมาของทั้ง 2 หมู่บ้านดังกล่าว ดังนี้

หมู่บ้านแม่เตาดิน

หมู่บ้านแม่เตาดิน ตั้งอยู่แต่เดิมอยู่ในเขต ตำบลห้วยแก้ว อำเภอสันกำแพง จังหวัด เชียงใหม่ แต่ในปัจจุบันได้ขึ้นอยู่ในพื้นที่ของกิ่งอำเภอแม่ฮอน จังหวัดเชียงใหม่ ในอดีตเคยเป็นชุมชนเก่าของชาวกะเหรี่ยง ซึ่งพวกเขาเรียกตนเองว่า ปกาเกอญอ และคนเมืองเรียกพวกเขาว่า ยาง ที่อพยพมาตั้งบ้านเรือนในบริเวณที่ราบขนาดเล็กระหว่างหุบเขากลางป่าเบญจพรรณที่ยังคงความอุดมสมบูรณ์อยู่ ต่อมาเมื่อประมาณ 80 กว่าปีก่อนหรือประมาณปี พ.ศ.2450 หมู่บ้านในขณะนั้นยังเป็นชุมชนบ้านป่าอยู่มากระยะแรกชาวกะเหรี่ยงทำไร่ข้าวบนพื้นที่ราบก่อน เมื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้วชาวเหรี่ยงก็จะทิ้งไร่ไว้เป็นไร่เหล่า แล้วบุกเบิกพื้นที่ทำไร่ต่อไปทั้งนี้เมื่อถึงรอบระยะเวลาหนึ่ง

เช่น อาจเป็น 15-20 ปีแล้วแต่กรณี ชาวบ้านก็จะย้อนกลับมาทำไร่ในที่ไร่เดิม หมุนเวียนเช่นนี้ไปเรื่อย ๆ หรือเป็นที่เข้าใจโดยทั่วไปว่าระบบไร่หมุนเวียน โดยชาวกะเหรี่ยงจะเลือกที่ดินที่มีต้นไม้ใหญ่และมีวัชพืชต่าง ๆ ขึ้นหนาแน่น เพราะต้นไม้และวัชพืชเหล่านี้จะสะสมธาตุอาหารไว้เมื่อโค่นและพินต้นไม้แล้วเผาทิ้ง จะทำให้ดินมีแร่ธาตุต่าง ๆ มากขึ้นและเหมาะแก่การทำไร่อีกครั้ง จนต่อมามีคนไทยพื้นราบในล้านนา ซึ่งเรียกตนเองว่า “คนเมือง” อพยพมาจากอำเภอคอยสะเก็ด อำเภอสันกำแพง เพื่อแสวงหาที่ทำกินเนื่องจากที่ดินทำกินไม่เพียงพอเพราะในถิ่นที่อยู่เดิมมีจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น คนเมืองเหล่านี้เข้ามาอาศัยอยู่ในหมู่บ้านร่วมกับชาวกะเหรี่ยง จึงทำให้ชาวกะเหรี่ยงพากันอพยพย้ายไปอยู่ที่อื่น จนในปัจจุบันพบว่าชาวบ้านส่วนใหญ่นั้นเป็นคนเมือง ส่วนชาวกะเหรี่ยงนั้นไม่มีแล้ว จะมีหลงเหลือก็แต่เชื้อสายของชาวกะเหรี่ยงเพียง 2-3 ครอบครัวเท่านั้น

ระยะแรก ๆ ชาวบ้านจะเริ่มบุกเบิกพื้นที่ราบในป่าปลูกข้าวไร่เพื่อการยังชีพ ซึ่งขณะนั้นชุมชนยังมีประชากรไม่มากนัก เมื่อเก็บเกี่ยวข้าวแล้วชาวบ้านก็จะพักไร่ไว้ 3-5 ปี แล้วบุกเบิกพื้นที่ป่าปลูกข้าวต่อไป ขณะเดียวกันจำนวนประชากรในหมู่บ้านก็เริ่มเพิ่มขึ้นเนื่องจากมีคนทยอยอพยพกันเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านเพิ่มขึ้น ซึ่งเกิดจากการชักชวนของผู้ที่อพยพเข้ามาอยู่ก่อนและขนาดของครอบครัวที่ขยายใหญ่ขึ้น ทำให้ที่ดินทำกินมีไม่เพียงพอ ชาวบ้านจึงต้องขยายพื้นที่ทำไร่ขึ้นไปในบริเวณที่ดอนและที่สูง ขึ้นไปเรื่อย ๆ และเนื่องจากเป็นหมู่บ้านหนึ่งที่ตั้งอยู่ชายขอบแอ่งที่ราบขนาดเล็กเช่นเดียวกับหมู่บ้านในภาคเหนือส่วนมากซึ่งอยู่ไม่ห่างจากป่าต้นน้ำมากนัก ชาวบ้านจึงได้อาศัยน้ำจากลำห้วยที่มีต้นน้ำจากป่าติดกับหมู่บ้านในการทำนา และค่อยๆ ปรับปรุงไร่ข้าวบางส่วนที่สามารถสร้างฝายทดน้ำจากลำห้วยเข้ามาใช้ได้ให้เป็นนาดี ช่วยให้ชาวบ้านไม่ต้องทำไร่หมุนเวียนอีกต่อไป

เพราะมีระบบเกษตรแบบถาวรที่สร้างความมั่นคงให้กับการผลิต แต่เนื่องจากความจำกัดในด้านพื้นที่และจำนวนประชากรที่อพยพเข้ามามากขึ้นทำให้ผู้ที่อพยพมาทีหลังจึงต้องบุกเบิกพื้นที่ป่าในเขตที่ดอนและที่สูงเพื่อใช้ทำการเกษตร ซึ่งก็ได้ผลผลิตไม่แน่นอน ส่วนที่นาที่มีอยู่เดิมก็ถูกแบ่งย่อยเป็นผืนเล็กผืนน้อยเพื่อให้กับลูกหลานได้ใช้ทำกินต่อไป ปัจจุบันชาวบ้านส่วนใหญ่จะมีที่นาทำกินเพียงรายละ 5-6 ไร่เท่านั้น ผลผลิตที่ได้จึงไม่เพียงพอต่อการยังชีพของชาวบ้าน ทำให้ปัจจุบันชาวบ้านแม่เตาดินและบ้านห้วยแก้วหันไปทำงานในเมืองกันมากขึ้นและมีการประกอบอาชีพรับจ้างมากขึ้น

หมู่บ้านห้วยแก้ว

หมู่บ้านห้วยแก้วเคยเป็นชุมชนเก่าที่พวกเราจะอพยพมาตั้งบ้านเรือนอยู่เมื่อประมาณ 80 ปี ก่อน หลังจากที่มิชชันนารีชาวกะเหรี่ยงอพยพเข้าไปตั้งบ้านเรือนอยู่ในบ้านแม่เตาดินเพียงไม่กี่ปี โดยบุกเบิกพื้นที่ราบระหว่างหุบเขาเพื่อทำข้าวไร่เป็นการยังชีพ เมื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตชาวลัวะก็จะทิ้งไร่ไว้

แล้วทำการบุกเบิกพื้นที่ใหม่ต่อไปในลักษณะของการทำไร่มุมนเวียนเช่นเดียวกับชาวกะเหรี่ยงบ้านแม่เตาดิน แต่เนื่องจากขณะนั้นยังมีประชากรไม่มากนัก ชาวลัวะจึงอยู่ในหมู่บ้านได้โดยไม่มีปัญหาการขาดที่ดินทำกิน ต่อมามีคนจากอำเภอคอยสะเก็ด อำเภอสันกำแพง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่และจากจังหวัดลำพูน ลำปาง กำแพงเพชร พวกกันอพยพเข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่รวมกันกับพวกลัวะและมาแย่งที่ทำกินของพวกลัวะ ทำให้พวกลัวะต้องอพยพย้ายไปอยู่ที่อื่น ปัจจุบันชาวบ้านส่วนใหญ่ในบ้านห้วยแก้วจึงเป็นคนพื้นเมืองและมีลูกหลานของพวกลัวะที่ยังอาศัยอยู่ในหมู่บ้านเพียงไม่กี่ครอบครัวเท่านั้น การที่คนเมืองอพยพเข้ามาอยู่ปะปนกับพวกลัวะก็เพราะพื้นที่ราบขนาดใหญ่มีไม่เพียงพอ เนื่องจากประชากรเพิ่มขึ้น จึงต้องหาพื้นที่ราบขนาดกลางและเล็กสำหรับการเกษตร ระยะแรกชาวบ้านก็จะบุกเบิกพื้นที่ราบในป่าปลูกข้าวไร่ แต่การใช้พื้นที่ทำไร่นั้นมักจะยึดถือสิทธิการใช้เป็นหลัก ซึ่งขึ้นอยู่กับความสามารถในการใช้แรงงานเพื่อบุกเบิกที่นา จึงทำให้การบุกเบิกที่นาทำได้ไม่มากนักและต่อมาก็มีการพัฒนาระบบเหมืองฝายขึ้นใช้ ชาวบ้านจึงมีระบบเกษตรแบบถาวรและการทำไร่เลื่อนลอยก็หมดไป ชาวบ้านหันมาทำนาดำเป็นหลักบนพื้นที่นาเดิมเดิมของตนมาจนถึงปัจจุบัน ด้วยเหตุที่ขณะนั้นยังมีไข้มาเลเรียชุกชุม ทำให้จำนวนประชากรในหมู่บ้านมีไม่มาก ประกอบกับชาวบ้านไม่ทำการผลิตเพื่อขายเป็นหลัก จึงทำให้ชาวบ้านยังไม่มีความต้องการขยายพื้นที่มากนัก จนกระทั่งรัฐบาลได้ส่งเสริมให้มีการนำเอาคดีที่มาจัดพ่นในหมู่บ้านทำให้ปัญหาจากโรคไข้มาเลเรียลดน้อยลง ทำให้จำนวนประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วเนื่องจากอัตราการตายต่ำลงและการอพยพเข้ามาอยู่ใหม่มีเพิ่มขึ้น เมื่อประชากรเพิ่มขึ้นความต้องการที่จะใช้ที่ดินในการทำการเกษตรก็ยิ่งมากขึ้นตาม แต่เนื่องจากสภาพของพื้นที่ที่เป็นที่ราบขนาดเล็กกระหว่างหุบเขาจึงไม่สามารถที่จะขยายพื้นที่ทำกินออกไปได้ ที่นาก็ไม่เพียงพอทำให้ผลผลิตที่ได้ไม่เพียงพอต่อการยังชีพส่วนคนที่อพยพมาที่หลังก็เริ่มที่จะบุกเบิกเข้าไปในพื้นที่ป่าที่เป็นที่ดอนและที่สูงขึ้นไปเรื่อยๆ เพราะบริเวณพื้นที่ราบถูกจับจองหมดแล้ว ซึ่งผลผลิตที่ได้มีคุณภาพต่ำและไม่เพียงพอต่อการยังชีพเพราะการทำการเกษตรในที่ดอนเป็นเรื่องยากลำบาก ได้ผลผลิตไม่แน่นอน จึงทำให้ในปัจจุบันชาวบ้านห้วยแก้วส่วนใหญ่ได้หันไปทำงานรับจ้างภายนอกหมู่บ้านและในเมือง และเมื่อรัฐเริ่มใช้อำนาจควบคุมและจัดการป่ามากขึ้น เกิดการแย่งชิงทรัพยากรจากภายนอกมากขึ้น จนถึงการที่รัฐให้เอกชนเช่าป่า ชาวบ้านห้วยแก้วเองก็มีการปรับเปลี่ยนแนวทางการใช้และจัดการทรัพยากรดิน น้ำ ป่าไม้ ให้สามารถใช้ได้อย่างยั่งยืนมากขึ้น โดยมีการร่วมมือกับชาวบ้านแม่เตาดินจัดตั้งองค์กรชุมชนขึ้นทำหน้าที่ดูแลป่า โดยมีการวางกฎระเบียบในการใช้ป่าอย่างเป็นลายลักษณ์อักษร และยังคงดำเนินการอยู่อย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน

ข. สถานที่ตั้งและอาณาเขต

ปัจจุบันหมู่บ้านแม่เตาดินและหมู่บ้านห้วยแก้วตั้งอยู่ในเขต ตำบลห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ ตั้งอยู่ทางด้านตะวันออกของตัวจังหวัดเชียงใหม่ โดยมีอาณาเขตติดต่อดังนี้

หมู่บ้านแม่เตาดิน

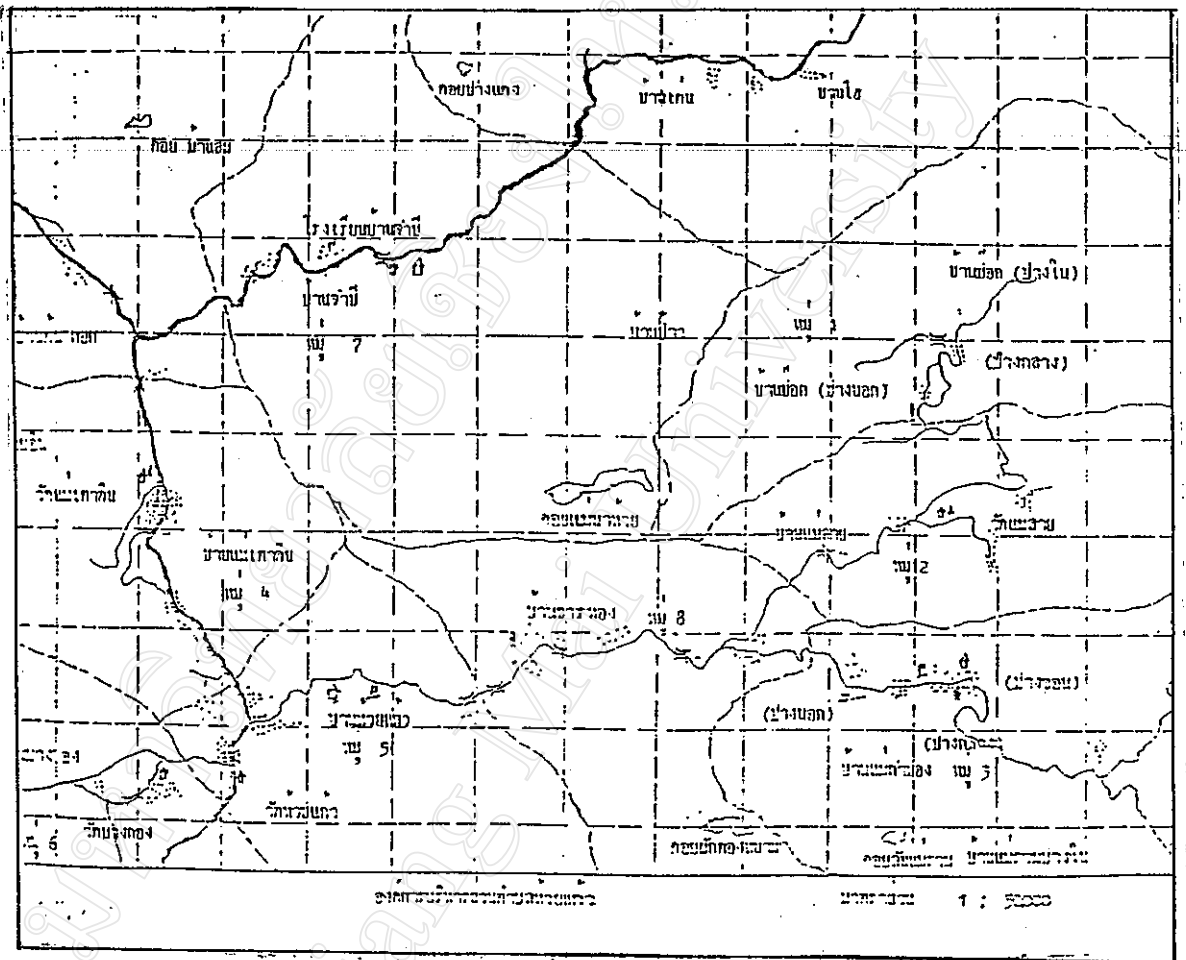
ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	อำเภอคอยสะเก็ด
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	บ้านปางจำปี หมู่ 7 ตำบลห้วยแก้ว
ทิศใต้	ติดต่อกับ	บ้านห้วยแก้ว หมู่ 5 และบ้านปางกอง หมู่ 6
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	อำเภอคอยสะเก็ด

หมู่บ้านห้วยแก้ว

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	บ้านแม่เตาดิน หมู่ 4 ตำบล ห้วยแก้ว
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	บ้านแม่กำปอง หมู่ 3 และบ้านปางจำปี หมู่ 7
ทิศใต้	ติดต่อกับ	ตำบลสหกรณ์ อำเภอสันกำแพง
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	บ้านปางกอง หมู่ 6 ตำบล ห้วยแก้ว

เนื่องจากสภาพภูมิประเทศของทั้งสองหมู่บ้านนี้เป็นที่ราบแคบๆ ระหว่างหุบเขาส่วนใหญ่ เป็นเทือกเขาที่ปกคลุมไปด้วยป่าเบญจพรรณที่เป็นต้นกำเนิดของลำห้วยหลายสาย ได้แก่ ห้วยแม่ลาน้อย ห้วยแม่नाก่อน ห้วยแม่नाห้วย ห้วยแม่เตาดิน ห้วยแม่ลาย ฯลฯ ซึ่งจะไหลรวมกันเป็นน้ำแม่ลาย ไหลลงสู่แม่น้ำกวังและแม่น้ำปิงตามลำดับ ชาวบ้านได้อาศัยน้ำจากลำห้วยในการทำการเกษตรของหมู่บ้าน ซึ่งเป็นลักษณะพิเศษของชุมชนในภาคเหนือจำนวนมากที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ตามชายขอบแอ่งที่ราบขนาดเล็ก และมักจะอยู่ไม่ห่างจากป่าต้นน้ำมากนัก ชาวบ้านแห่งนี้จะอาศัยน้ำจากลำห้วยซึ่งมีต้นน้ำจากป่าติดกับหมู่บ้านในการทำนาดำ บนที่ราบแคบ ๆ ตามหุบเขา ทำให้ชุมชนมีวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของการดำรงชีวิตที่ผูกพันแนบแน่นกับป่ามาก

ภาพ 4.1 แสดงที่ตั้งและอาณาเขตของชุมชนบ้านห้วยแก้ว

ค. การจัดตั้งป่าชุมชน

ในระยะแรกชุมชนแห่งนี้ยังมีประชากรไม่มากนัก พื้นที่ราบยังมีเพียงพอทำให้ชาวบ้านไม่บุกรุกพื้นที่ป่ามากนัก ป่าจึงยังคงความอุดมสมบูรณ์มีต้นไม้ขนาดใหญ่เป็นจำนวนมาก แต่การตัดต้นไม้ขนาดใหญ่ทำได้ลำบากและใช้เวลานาน ชาวบ้านจึงเลือกใช้ไม้ขนาดเล็กซึ่งหาได้ง่าย โดยชาวบ้านจะนำไม้ใหม่มาสร้างบ้านและใช้สอยในชีวิตประจำวัน ส่วนไม้พื้นชาวบ้านก็จะใช้เศษไม้กิ่งไม้หรือต้นไม้ที่ตายแล้ว โดยที่ชาวบ้านจะทำการตัดไม้สำหรับทำฟืน เก็บเห็ด หน่อไม้ เลี้ยงวัวควาย และเป็นป่าหัวไร่ปลายนานเฉพาะในบริเวณเขตป่าใช้สอยหรือที่ชาวบ้านเรียกว่าป่าแพะที่อยู่ตามชายขอบป่าเท่านั้น ส่วนในพื้นที่ป่าต้นน้ำหรือป่าอนุรักษ์ชาวบ้านจะไม่เข้าไปตัดต้นไม้โดยไม่มีจำเป็น เพราะชาวบ้านก็มีความเชื่อเช่นเดียวกับชาวชนบทภาคเหนือโดยทั่ว ๆ ไปว่า ต้นไม้ใหญ่ในป่าเป็นที่อยู่ของผีสาม เทวดา หากใครไปล่วงเกินต่อผี ผีก็จะบันดาลให้เกิดเจ็บไข้ หรือทำกินไม้ขึ้น ดังนั้นการที่ต้องพึ่งพิงป่าไม้เพื่อยังชีพนั้นทำให้ชาวบ้านต้องใช้ชีวิตประสานกลมกลืนกับป่าโดยไม่ทำลายป่ามากเกินไปจนความจำเป็น ความเชื่อในเรื่องผีจึงทำให้ชาวบ้านอนุรักษ์ป่าไปโดยปริยาย และแม้ว่าชุมชนจะไม่มีกฎเกณฑ์ในการรักษาและการใช้อย่างเป็นลายลักษณ์อักษร ไม่มีการควบคุมดูแลการใช้ประโยชน์จากป่าของชาวบ้าน แต่ก็ไม่มีชาวบ้านห้วยแก้วหรือแม่เตาคนไหนเข้าไปตัดไม้ใหญ่ในเขตป่าต้นน้ำหรือใช้ประโยชน์จากป่าเกินความจำเป็น

จนกระทั่งในปี พ.ศ.2491 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่เงินเข้ามามีบทบาทในหมู่บ้านอย่างมากแล้ว จากที่ชาวบ้านเคยใช้วิธีแลกเปลี่ยนกันด้วยสิ่งของในอดีต ชาวบ้านก็หันมาใช้เงินเป็นสื่อในการแลกเปลี่ยนมากขึ้นอย่างไม่รู้ตัว ช่วงเวลานี้มีป่าหลายแห่งในเขตภาคเหนือที่รัฐให้สัมปทานทำไม้ให้แก่บริษัทเอกชน ป่าห้วยแก้วก็เป็นป่าหนึ่งที่ได้มีบริษัทเอกชนได้รับสัมปทานทำไม้ในป่าห้วยแก้ว บริษัทได้ทำทางเพื่อการขนส่งไม้ออกจากป่า ซึ่งต่อมาชาวบ้านจึงได้ใช้ทางดังกล่าวในการติดต่อกับสังคมภายนอกได้สะดวกขึ้นพร้อมกันนั้นบริษัทดังกล่าวก็ได้นำเครื่องมือที่ทันสมัยมาใช้ในการตัดไม้ และได้จ้างชาวบ้านในหมู่บ้านทั้งสองมาช่วยตัดไม้ในป่าด้วย เป็นผลให้ชาวบ้านที่มีฐานะยากจนและไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเองพากันไปรับจ้างตัดไม้กับบริษัทสัมปทานเป็นจำนวนมาก ทำให้ชาวบ้านเหล่านั้นมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการรับจ้างตัดไม้ และยังช่วยให้ชาวบ้านสามารถเรียนรู้และพัฒนาเทคนิควิธีการตัดไม้ได้ดีขึ้นเป็นลำดับ เมื่อสิ้นสุดระยะเวลาที่ได้รับสัมปทานบริษัทเอกชนก็ย้ายไปที่อื่น ชาวบ้านที่เคยเป็นลูกจ้างตัดไม้ของบริษัทจึงขาดรายได้ ด้วยมีฐานะยากจนไม่มีที่ดินทำกินและไม่มีความรู้เรื่องอื่นนอกจากการตัดไม้ ประกอบกับการที่มีคนจากภายนอกมาตัดไม้ในป่าแล้วไม่มีใครได้รับอันตรายหรือเจ็บป่วยจากผีป่าและการขยายตัวของศาสนาคริสต์ในหมู่บ้านมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งหมู่บ้านห้วยแก้วมีคนนับถือศาสนาคริสต์เพิ่มขึ้น

ทำให้ความเชื่อในเรื่องผีป่าเริ่มจางไปและไม่มีพิธีเลี้ยงผีป่าให้เห็นอีกในปัจจุบัน และถูกแทนที่ด้วยความคิดที่ว่าทำอย่างไรพวกตนจะสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้เพื่อปากท้องของตนและคนในครอบครัว ดังนั้นทางเลือกหนึ่งที่จะช่วยให้ชาวบ้านยังคงอยู่ในหมู่บ้านได้ต่อไป ก็คือการตัดไม้ขาย ชาวบ้านที่เคยเป็นลูกจ้างตัด ไม้ก็จึงเลือกที่จะยึดอาชีพตัดไม้ในป่าของหมู่บ้านต่อไป โดยนำไม้ที่ตัดได้ไปขายกับชาวบ้านในหมู่บ้านเดียวกันและหมู่บ้านใกล้เคียง บางทีก็รับจ้างตัดไม้ในป่าให้กับพ่อค้าจากในเมือง ซึ่งปรากฏการณ์เช่นนี้เกิดขึ้นในชนบทภาคเหนือหลายแห่ง ที่ความเชื่อในเรื่องผีคลายตัวลงและความต้องการรายได้เป็นตัวเงินเพิ่มขึ้น การตัดไม้ของชาวบ้านห้วยแก้วและแม่เตาดินจึงดำเนินไปอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา แต่เนื่องจากในระยะนี้ มีชาวบ้านไม่กี่รายที่ตัดไม้ขายโดยเลือกชนิดและขนาดของไม้ที่จะตัด จึงไม่ก่ดดันต่อป่ามากนัก ประกอบกับชาวบ้านที่เหลือก็เลือกที่จะปลูกพืชพาณิชย์ เช่น ถั่วลิสง ยาสูบ ถั่วเหลือง ในที่นาของตนมากขึ้น ซึ่งก็ช่วยให้ชาวบ้านมีรายได้มากขึ้น และการปลูกลงในที่นาเดิมหลังฤดูทำนาผ่านไปแล้วนั้นก็ทำให้ชาวบ้านไม่ต้องไปบุกเบิกพื้นที่ป่าเพิ่มและไม่สร้างแรงกดดันต่อป่ามากนัก

ต่อมาหลังจากปี พ.ศ.2507 ที่รัฐประกาศใช้พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ รัฐก็ได้เร่งดำเนินการประกาศเขตป่าสงวนแห่งชาติจำนวนมาก โดยเฉพาะภาคเหนือซึ่งมีพื้นที่ป่าอยู่มาก ป่าชุมชนหลายแห่งที่ชาวบ้านรักษาไว้ ถูกประกาศให้เป็นที่ดินของรัฐในรูปของป่าสงวนแห่งชาติ ชุมชนที่เคยดูแลป่าหลายแห่งจึงรู้สึกว่าจะตนไร้อำนาจและไม่มีความเป็นเจ้าของอีกต่อไป และปล่อยให้สมาชิกของชุมชนและชาวบ้านอื่นเข้าบุกรุกตัดไม้ในป่า ความรู้สึกไร้อำนาจนี้ทำให้ชาวบ้านห้วยแก้วและแม่เตาดินเข้าไปตัดไม้ในป่าห้วยแก้วขายกันมากขึ้น ภายหลังวันที่ 23 เมษายน พ.ศ.2508 ซึ่งรัฐประกาศให้ป่าห้วยแก้วเป็นป่าสงวนแห่งชาติเมื่ออน โดยที่เขตป่าสงวนนั้นได้ซ้อนทับกับที่ทำกินและที่อยู่อาศัยของชาวบ้านบางส่วน ทั้งที่ชาวบ้านได้อยู่อาศัยและทำกินมาเป็นเวลานานแล้วก็ตาม ถึงกระนั้นชาวบ้านก็ยังคงอาศัยอยู่และใช้ประโยชน์จากป่าแห่งนี้เรื่อยมา ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2518 ได้มีการสร้างถนนจากตัวอำเภอสันกำแพงเข้าสู่หมู่บ้านทั้งสองหมู่บ้าน ทำให้การเดินทางสะดวกขึ้น ชาวบ้านติดต่อกับสังคมภายนอกมากขึ้น และในปี พ.ศ. 2518 จนถึง พ.ศ.2525 นี้เอง เป็นช่วงที่ชาวบ้านของทั้งสองหมู่บ้านตัดไม้จากป่าจำนวนมากออกมาขายให้กับพ่อค้ารายใหญ่และรายย่อยที่เข้ามารับซื้อไม้จากชาวบ้านถึงในหมู่บ้านเป็นประจำทุกวัน เป็นช่วงเวลาที่ชาวบ้านแย่งกันใช้ป่าอย่างมากมายชนิดที่เรียกว่า “มือใครยาว สาวได้สาวเอา” โดยไม่คำนึงถึงระบบนิเวศของป่าอีกต่อไป เนื่องจากชาวบ้านไม่รู้สึกว่าเป็นเจ้าของป่าผืนนี้อีกต่อไปรวมถึงความต้องการในตัวเงินที่มีมากขึ้น อีกทั้งทางรัฐก็ไม่มี การควบคุมและตรวจตราที่เข้มงวดนั่นเอง แต่กระนั้น แม้ชาวบ้านจะได้เข้าไปตัดไม้ถึงเขตต้นน้ำลำธารของป่าห้วยแก้ว แต่ชาวบ้านก็ยังเลือกตัดเฉพาะไม้เนื้ออ่อนที่มีขนาดใหญ่เท่านั้น และเมื่อชาวบ้านตระหนักได้ถึงผลที่ชาวบ้านได้รับจากการลักลอบ

ตัดไม้ คือ นอกจากต้องคอยหลบเลี่ยงการจับกุมของเจ้าหน้าที่แล้ว ชาวบ้านก็ยังมีรายได้ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิตอยู่ดี อีกทั้งจำนวนไม้ในป่าลดน้อยลงอย่างมาก ความอุดมสมบูรณ์ของป่าก็เริ่มหมดไปด้วย ส่งผลให้อากาศร้อนขึ้นและน้ำในลำห้วยลำธารเริ่มแห้งขอดทำให้ชาวบ้านไม่มีน้ำในการทำการเกษตรทั้งทำนาและทำไร่ สัตว์ป่าที่เคยมีก็ไม่ปรากฏให้เห็นอีก ด้วยสาเหตุดังกล่าวจึงทำให้ชาวบ้านหันมารักษาป่าเพื่อผลประโยชน์ในการทำไร่ ทำนา ของพวกเขาเอง ดังนั้นในปี พ.ศ.2526 การตัดไม้ของชาวบ้านทั้งสองหมู่บ้านก็เริ่มลดลงเรื่อย ๆ จนไม่มีใครไปตัดไม้จากป่าอีกเลย

ในช่วงปี พ.ศ.2507 – 2537 เป็นช่วงเวลาที่รัฐเพิ่มมาตรการการรักษาป่าอย่างเข้มงวดกับชาวบ้านอยู่ นั้น ก็ปรากฏว่ารัฐได้ส่งเสริมภาคธุรกิจเอกชนให้เข้าทำประโยชน์ในเขตป่าสงวน ๆ แทน ด้วยการให้กลุ่มธุรกิจภายนอกเข้ามาใช้พื้นที่ป่ามากขึ้นในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งพื้นที่ป่าในเขตภาคเหนือหลายแห่ง รัฐได้มีการอนุญาตให้เอกชนเข้าทำประโยชน์ไปแล้ว ทำให้เกิดการแย่งชิงทรัพยากรระหว่างชาวบ้านกับกลุ่มภายนอกมากขึ้น ในชุมชนแห่งนี้ก็เช่นเดียวกัน โดยในเดือนกุมภาพันธ์ 2532 กรมป่าไม้ได้อนุญาตให้เอกชนรายหนึ่งเช่าพื้นที่ป่าห้วยแก้วจำนวน 235 ไร่ เพื่อปลูกไม้ผลต่าง ๆ เช่น มะม่วงโชคอนันต์ มะม่วงน้ำดอกไม้ ฝรั่ง ขนุน กาแฟ มะขาม เป็นต้น โดยมีระยะเวลาในการเช่า 15 ปี แต่พื้นที่ดังกล่าวเป็นป่าที่ชาวบ้านประมาณ 90 ครอบครัวจากทั้งสองหมู่บ้านได้ใช้ประโยชน์มาก่อน กล่าวคือได้อาศัยเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร แหล่งอาหารตามธรรมชาติ แหล่งไม้ใช้สอย ไม้ฟืน เป็นที่เลี้ยงสัตว์และพื้นที่บางส่วนเป็นที่ทำการเกษตรของชาวบ้านด้วย การให้เช่าป่าครั้งนี้จึงทำให้ชาวบ้านห้วยแก้วและบ้านแม่เตาดินได้รับความเดือดร้อนอย่างมาก เพราะทางเอกชนผู้เช่าได้ทำการปักแนวเขตและกันรั้วไม่ให้ชาวบ้านเข้าไปในพื้นที่ พร้อมกับตัดโค่นต้นไม้ใหญ่ลงในลำห้วยแล้วเผาทิ้งและใช้รถแทรกเตอร์ปรับสภาพพื้นที่ทำให้ทรายกรวด เศษไม้ เศษสวะต่าง ๆ ไหลลงไปในลำห้วย ทำให้น้ำขุ่น จนชาวบ้านไม่สามารถนำน้ำมาใช้ประโยชน์ได้อีก สร้างความเสียหายต่อเหมืองฝายและพื้นที่นาของชาวบ้าน นอกจากนี้ยังทำการปิดกั้นลำห้วยเพื่อเก็บกักน้ำไว้ใช้ในพื้นที่ของตน จนชาวบ้านที่อาศัยน้ำจากลำห้วยแห่งนี้ทำการเกษตรต้องได้รับความเดือดร้อน ไม่มีน้ำสำหรับทำนา ชาวบ้านที่เคยเข้าไปเก็บหาของป่าในบริเวณดังกล่าว ก็ไม่สามารถเข้าไปเก็บหาของป่าได้อีก และยังไม่สามารถนำวัวควายไปเลี้ยงในป่าได้ดังแต่ก่อน จากแรงกดดันดังกล่าวทำให้ชาวบ้านทั้งสองหมู่บ้านพยายามต่อต้านการให้เช่าป่าห้วยแก้วทุกวิถีทาง เพื่อให้รัฐเพิกถอนการอนุญาตเช่าป่าของเอกชนรายนี้และคืนป่าห้วยแก้วให้แก่ชาวบ้านดั้งเดิม โดยมีการร้องเรียนไปตามขั้นตอนของทางราชการก็ยังไม่ได้ผล ทุกหน่วยงานและทุกฝ่ายต่างลงความเห็นว่าเอกชนดังกล่าวได้ดำเนินการขอเช่าป่าอย่างถูกต้องแล้ว ชาวบ้านจึงตัดสินใจเข้ายึดพื้นที่ดังกล่าว ไล่คนงานให้ออกจากพื้นที่อยู่เป็นเวลาหลายวัน มีชาวบ้านผลัดเปลี่ยนเวรยามกัน

มาเฝ้า ความพยายามของชาวบ้านส่งผลเมื่ออธิบดีกรมป่าไม้ในขณะนั้นได้เข้ามาตรวจสอบข้อเท็จจริงและประกาศให้ป่าห้วยแก้วเป็นป่าชุมชนในเดือนธันวาคม 2532 นั้นเอง ซึ่งนับได้ว่า “ป่าชุมชนห้วยแก้ว” เป็นป่าชุมชนที่ได้รับการประกาศจากอธิบดีกรมป่าไม้ให้เป็นป่าชุมชนแห่งแรกของประเทศไทย หลังจากนั้นก็มี การจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านห้วยแก้วทั้งระดับจังหวัดและระดับอำเภอ ซึ่งประกอบไปด้วยฝ่ายราชการหลายฝ่ายและมีการตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนในระดับท้องถิ่นด้วย โดยการแต่งตั้งชาวบ้านมาจาก 2 หมู่บ้าน คือหมู่บ้านห้วยแก้วและหมู่บ้านแม่เตาดิน แต่เนื่องจากชาวบ้านเห็นว่ากรรมการส่วนใหญ่ไม่ได้เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับป่าโดยตรง ทำให้ขาดความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาและการประสานงานอย่างเต็มที่ จึงได้เลือกตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนขึ้นใหม่ ประกอบด้วยชาวบ้านจากทั้งสองหมู่บ้านที่มีการใช้ประโยชน์จากป่ามานานแล้ว และมีการกำหนดขอบเขตป่าชุมชนห้วยแก้ว วางกฎเกณฑ์การดูแลป่าและกำหนดบทลงโทษผู้ฝ่าฝืนอย่างจริงจัง และถึงแม้ว่าคณะกรรมการจะไม่สามารถดำเนินงานได้เต็มที่นัก เพราะยังไม่มีกฎหมายรองรับอำนาจการจัดการป่าของชาวบ้าน ขณะเดียวกันกรมป่าไม้กลับจะประกาศให้พื้นที่ป่าชุมชนห้วยแก้วรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอุทยานแห่งชาติแม่ตะไคร้ ก่อให้เกิดความขัดแย้งในการกำหนดแนวเขตป่าชุมชน ทำให้เจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ในพื้นที่ไม่สามารถดำเนินการรับรองแนวเขตป่าชุมชนห้วยแก้วได้ เพราะอยู่ในเขตพื้นที่อนุรักษ์จึงเป็นปัญหาที่ยังหาข้อยุติไม่ได้มาจนถึงปัจจุบันนี้ ถึงกระนั้นคณะกรรมการป่าชุมชนห้วยแก้วก็ยังคงยืนยันที่จะดูแลพื้นที่ป่าชุมชนที่ชาวบ้านกำหนดขึ้น

4.2 ข้อมูลทางด้านประชากร ด้านเศรษฐกิจและสังคม

ข้อมูลทางด้านประชากรและด้านเศรษฐกิจและสังคมประกอบไปด้วย สถานภาพผู้ให้ข้อมูล อายุของตัวแทนครัวเรือน จำนวนสมาชิกในครัวเรือน ศาสนา การศึกษา การถือครองที่ดิน อาชีพหลักและอาชีพรองของตัวแทนครัวเรือน ข้อมูลต่าง ๆ เหล่านี้แสดงให้เห็นถึงสภาพความเป็นอยู่ของครัวเรือนที่ทำการศึกษา และสามารถสะท้อนให้เห็นถึงสิ่งที่เกิดขึ้นและช่วยในการอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างมาก ซึ่งจะแสดงรายละเอียด ดังนี้

ตาราง 4.1 ข้อมูลทั่วไปทางด้านประชากรและลักษณะเศรษฐกิจ- สังคมของครัวเรือน
ตัวอย่างในพื้นที่ศึกษาชุมชนบ้านแม่แฮและชุมชนบ้านห้วยแก้ว

(หน่วย : คน)

ข้อมูล	ชุมชนบ้านแม่แฮ		ชุมชนบ้านห้วยแก้ว	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
1. สถานภาพ				
- หัวหน้าครัวเรือน	50	66.6	39	55.7
- ลูกบ้าน	17	22.7	20	28.6
- ภรรยา	8	10.7	11	15.7
2. อายุของตัวแทนครัวเรือน (ปี)				
- 10 ถึง 20	5	6.6	0	-
- 21 ถึง 30	25	33.3	7	10.0
- 31 ถึง 40	22	29.3	16	23.0
- 41 ถึง 50	6	8.0	26	37.0
- 51 ถึง 60	8	10.6	9	12.8
- 61 ถึง 70	7	9.2	6	8.6
- 71 ถึง 80	2	2.6	6	8.6
3. จำนวนสมาชิกในครัวเรือน(คน)				
- 1-2	7	9.3	7	10.0
- 3-4	34	45.4	41	58.5
- 5-9	31	41.3	22	31.0
- 10 ขึ้นไป	3	4.0	0	1.5
- ค่าเฉลี่ย (คน/ครัวเรือน)	(4.8)		(4.0)	
4. ศาสนา				
- พุทธ	73	97.3	61	87.1
- คริสต์	2	2.7	9	12.9

(หน่วย : คน)

ข้อมูล	ชุมชนบ้านแม่แฮ		ชุมชนบ้านห้วยแก้ว	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
5. การศึกษาของตัวแทนครัวเรือน				
- ไม่ได้รับการศึกษา	6	8.0	1	1.4
- ประถมศึกษา 1-6	26	34.6	26	37.2
- มัธยมศึกษาปีที่ 1-6	37	49.3	32	45.7
- ปวช. - ปวส.	2	2.6	7	10.0
- ระดับปริญญาตรีขึ้นไป	4	5.3	4	5.7
6. การถือครองที่ดิน				
- ไม่มีที่ดิน	1	1.3	8	11.5
- 1-5 ไร่	17	24.0	39	67.4
- 6-10 ไร่	23	30.7	13	18.5
- 11-15 ไร่	18	24.0	6	8.5
- 16-20 ไร่	9	12.0	2	2.8
- 21 ไร่ขึ้นไป	7	9.3	2	2.8
7. อาชีพหลัก				
- ทำนา	2	2.7	4	5.7
- ทำนาและพืชเศรษฐกิจ	3	4.0	13	18.6
- ทำนาและสวนผลไม้	15	20.0	2	2.9
- ทำนา , ทำสวน , พืชเศรษฐกิจ	49	65.3	6	8.6
- พืชเศรษฐกิจ	1	1.3	7	10.0
- สวนผลไม้	2	2.7	1	1.4
- รับจ้าง	1	1.3	25	35.7
- ค้าขาย	2	2.7	6	8.6
- อื่น ๆ	-	-	6	8.6

(หน่วย : คน)

ข้อมูล	ชุมชนบ้านแม่แฮ		ชุมชนบ้านห้วยแก้ว	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
อาชีพรอง				
- ไม่มีอาชีพรอง	10	13.3	25	35.7
- ทำนา	1	1.3	5	7.1
- พืชเศรษฐกิจ	1	1.3	4	5.7
- สวนผลไม้	2	2.7	1	1.4
- รับจ้าง	57	76.0	23	32.9
- ค้าขาย	3	4.0	4	5.7
- อื่น ๆ	1	1.3	8	11.4

ที่มา : จากการเก็บข้อมูลภาคสนาม, 2545

จากข้อมูลในตาราง 4.1 จะเห็นว่าข้อมูลในด้านต่าง ๆ ซึ่งจะประกอบไปด้วย ข้อมูลทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับประชากรที่ทำการศึกษารวมถึงลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคมต่าง ๆ ซึ่งข้อมูลเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงสภาพความเป็นอยู่ของครัวเรือนที่ทำการศึกษา และสามารถสะท้อนให้เห็นถึงผลและปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นซึ่งสามารถนำมาประกอบการพิจารณาสิ่งที่เกิดขึ้นต่าง ๆ ได้ ดังจะแสดงรายละเอียดในส่วนต่าง ๆ ดังนี้

ก. ประชากรและชาติพันธุ์

จะเห็นได้ว่าผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ส่วนใหญ่ของชุมชนบ้านแม่แฮนั้น ผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ส่วนใหญ่เป็นหัวหน้าครัวเรือนคิดเป็นร้อยละ 66.6 ของตัวแทนครัวเรือนทั้งหมด และตัวแทนครัวเรือนส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 21 - 30 ปี คิดเป็นร้อยละ 33.3 และครัวเรือนส่วนใหญ่ในชุมชนบ้านแม่แฮนี้ประกอบไปด้วยสมาชิกจำนวน 3-4 คน คิดเป็นร้อยละ 45.4 โดยเฉลี่ยครัวเรือนในชุมชนมีสมาชิก 4.8 คน และประชากรของชุมชนแห่งนี้ทั้งหมดเป็นชาวไทยภูเขาเผ่ากระเหรี่ยงซึ่งมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติอย่างแนบแน่นเนื่องจากการขยายขนาดของครัวเรือนนั้นเป็นการขยายตัวจากครอบครัวเดียวกันเป็นส่วนใหญ่ อีกทั้งมีขนบธรรมเนียมประเพณีที่เอื้ออำนวยต่อการ

อนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้มาตั้งแต่อดีต เช่น การมีป่าศักดิ์สิทธิ์ การนับถือผีขุนน้ำ มีขนบธรรมเนียมประเพณีที่เป็นกลไกสำคัญในการควบคุมสังคมและรูปแบบของการใช้ทรัพยากรป่าไม้มาช้านาน

ส่วนในชุมชนบ้านห้วยแก้วนั้นเป็นหัวหน้าครัวเรือนเสียเป็นส่วนใหญ่ คิดเป็นร้อยละ

55.7 ของตัวแทนครัวเรือนทั้งหมด ตัวแทนครัวเรือนส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 41 - 50 ปี คิดเป็นร้อยละ 37.0 และครัวเรือนส่วนใหญ่ในชุมชนบ้านห้วยแก้วนี้ประกอบไปด้วยสมาชิกจำนวน 3-4 คน คิดเป็นร้อยละ 58.5 โดยเฉลี่ยครัวเรือนในชุมชนมีสมาชิก 4.0 คน และประชากรของชุมชนเหล่านี้เป็นชาวไทยพื้นราบทั้งหมด

ข. ศาสนา

ชุมชนบ้านแม่แฮ

ชาวบ้านของชุมชนแม่แฮในอดีตเคยมีความเชื่อเรื่องผีป่าและเจ้าคุ้มครองธรรมชาติเหมือนชาวกระเหรี่ยงทั่วไป เดิมชุมชนแห่งนี้มีเพียงไม่กี่หลังคาเรือนชาวบ้านจะมีการผลิตเพื่อยังชีพเพียงเท่านั้น ต่อมา เมื่อประชากรขยายตัวเพิ่มขึ้นรวมถึงมีการอพยพเคลื่อนย้ายเข้ามามากขึ้นของบุคคลภายนอกโดยเฉพาะชนเผ่าอื่น ๆ อีกทั้งกระแสวัฒนธรรมจากภายนอกได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในวิถีการดำรงชีพมากขึ้น และการผลิตเพื่อยังชีพแบบเดิมได้ปรับเปลี่ยนไปเป็นการผลิตเพื่อการพาณิชย์มากขึ้น ทำให้ความเชื่อต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมประเพณีของชาวบ้านที่นี่เริ่มลดน้อยลง รวมถึงความเชื่อในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับป่าก็เสื่อมลงไปด้วย พร้อม ๆ กับศาสนาพุทธได้เข้ามามีบทบาทสอดแทรกเข้าไปในระบบความเชื่อและประเพณีของชุมชนมากขึ้น ทำให้ชาวบ้านที่เคยนับถือผีเปลี่ยนมานับถือศาสนาพุทธมากขึ้น โดยในปัจจุบันจะมีผู้นับถือศาสนาพุทธถึงร้อยละ 97.3 แต่ถึงแม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงมากมายเกี่ยวกับความเชื่อและประเพณีวัฒนธรรม แต่ก็ยังพบว่า ชาวบ้านยังคงให้ความสำคัญกับพิธีการที่สำคัญ ๆ ที่มีมาช้านานอยู่บ้าง เช่น พิธีผูกสายสะคือ พิธีทำบุญเลี้ยงผีป่าประจำปี เป็นต้น และยังพบว่าชาวบ้านจะยังคงมีวัฒนธรรมในด้านการแต่งกายประจำเผ่าให้พบเห็นอยู่บ้าง โดยเฉพาะในวันพระหรือวันสำคัญทางศาสนานั้นชาวบ้านจะสวมชุดประจำเผ่าไปวัดเพื่อทำบุญทุกคนไม่ว่าจะเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่ ส่วนศาสนาคริสต์นั้นได้เข้ามาทีหลังและมีผู้นับถือในสัดส่วนที่น้อยมากคือ เพียงร้อยละ 2.7 เท่านั้น

ในเรื่องการจัดการทรัพยากรป่าไม้นั้น ชาวบ้านชุมชนแห่งนี้ได้มีการดำเนินการสืบต่อกันมา โดยนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเป็นแนวทางในการกำหนดการจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยผ่าน

ทางขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ ศาสนา พิธีกรรม ซึ่งได้มีการยึดถือกันมานาน แสดงให้เห็นว่าขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ ศาสนา พิธีกรรม เป็นสิ่งที่บ่งถึงศักยภาพของชุมชนแห่งนี้ โดยแสดงออกมาให้เห็นอย่างชัดเจนในวิถีชีวิต ความรู้สึกหวงแหนและจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่า ทั้งนี้ขนบธรรมเนียมประเพณีและความเชื่อในการใช้พื้นที่ป่าของชุมชนจะสามารถแสดงออกมาในรูปแบบการจำแนกพื้นที่ป่าออกเป็นประเภทต่าง ๆ ซึ่งมีการกำหนดขอบเขตและกิจกรรมอย่างเด่นชัด เช่น **ป่าอนุรักษ์** เป็นป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์สูง ชาวบ้านจะกำหนดเป็นเขตอนุรักษ์ มีกฎหมายห้ามตัดไม้ล่าสัตว์ หรือทำประโยชน์ใด ๆ นอกจากเก็บหาสมุนไพรเพื่อนำมาใช้ในครัวเรือนเท่านั้น **ป่าเบญจพรรณ** เป็นป่าที่มีความหลากหลายของพันธุ์พืช ชาวบ้านได้กำหนดให้เป็นเขตป่าหากิน โดยสามารถใช้ประโยชน์ เป็นแหล่งหาอาหาร เก็บหาของป่า ห้ามการตัดไม้เผาป่าวางไร่อย่างเด็ดขาด **ป่าแพะ** เป็นป่าที่มีสภาพโปร่ง มีต้นไม้ขนาดเล็กและขนาดกลางขึ้นอยู่ประปราย ชาวบ้านกำหนดให้เป็นเขตป่าใช้สอยของชุมชน โดยสามารถใช้สอยเก็บหาพืช ไม้ ตัดไม้เพื่อใช้ซ่อมแซมบ้านเรือนและก่อสร้างบ้านได้ แต่ห้ามการเผาป่าและทำไร่ จะทำการใด ๆ ต้องได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการป่าชุมชนหรือผ่านความเห็นชอบของคนในหมู่บ้านก่อน ซึ่งชาวบ้านอาศัยความเชื่อในด้านการอนุรักษ์ และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนเป็นตัวแบ่งเขตพื้นที่ต่าง ๆ ออกจากกัน โดยในแต่ละเขตป่าจะมีการกำหนดแนวทางในการใช้ประโยชน์ให้สมาชิกของชุมชนได้ใช้ทรัพยากรร่วมกัน เพื่อให้เกิดความยั่งยืนของทรัพยากรป่าไม้โดยการนำเอาความเชื่อ ในเรื่องธรรมชาติที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ และวิถีชีวิตตามขนบธรรมเนียมประเพณีมาเป็นแนวทางในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชุมชน

ชุมชนบ้านห้วยแก้ว

ในชุมชนห้วยแก้วนั้น พบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่ร้อยละ 87.1 นับถือศาสนาพุทธ และร้อยละ 12.9 นับถือศาสนาคริสต์ โดยศาสนาคริสต์เริ่มเข้ามาแพร่หลายในหมู่บ้านเมื่อประมาณ 65 ปีมาแล้ว สำหรับศาสนาพุทธนั้นจัดได้ว่าเป็นพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน กล่าวคือ ชาวบ้านจะไปทำบุญฟังเทศน์ฟังธรรมในทุกวันพระและวันสำคัญทางศาสนาแต่ขณะเดียวกันชาวบ้านทั้งสองหมู่บ้านก็ยังมีความเชื่อในเรื่องผี และมีการประกอบพิธีเลี้ยงผีต่าง ๆ กันอยู่จนเป็นประเพณี เช่น พิธีเลี้ยงผีฝ่าย ผีป่า ผีเจ้าบ้าน และผีบ้าน เป็นต้น ชาวบ้านในชุมชนแห่งนี้มีความเชื่อเช่นเดียวกับชาวบ้านชนบททั่วไป ในท้องที่อื่นๆ ของประเทศ พิธีกรรมนอกจากจะเป็นการขออนุญาตในการใช้ทรัพยากรดิน น้ำ ป่า จากธรรมชาติเพื่อการยังชีพของชาวบ้านแล้ว บางครั้งพิธีกรรมเหล่านี้ก็จัดขึ้นเพื่อเป็นการตอบแทนคุณที่ธรรมชาติได้ช่วยปกป้องคุ้มครองคนในหมู่บ้าน ให้ปลอดภัยจากอันตรายต่าง ๆ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อตอบแทนคุณที่ได้ช่วยให้มีน้ำตลอดฤดูการทำนา ข้าวกล้า

เจริญงอกงามผลิตข้าวได้ปริมาณมากพอเพียงต่อการบริโภค ชาวบ้านอยู่ดีกินดี ทั้งนี้เพราะชีวิตของชาวบ้านขึ้นอยู่กับการทำนา หากปีใดประสบปัญหา ข้าวในนาไม่ได้ผลผลิตข้าวไม่เพียงพอ ชาวบ้านก็ต้องได้รับความเดือดร้อน ดังนั้น ความเชื่อและพิธีกรรมส่วนใหญ่ของชาวบ้านจึงผูกพันอยู่กับระบบการผลิตเสียเป็นส่วนมาก โดยชาวบ้านมุ่งหวังให้ผีสง เทวดาคอยช่วยปกป้องข้าวกล้าช่วยบันดาลให้มีน้ำตลอดฤดูทำนาและให้ได้ผลผลิตข้าวมาก ๆ พิธีกรรมต่าง ๆ จึงเกิดขึ้นอย่างลึกซึ้งและกลายเป็นความผูกพันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ อย่างมีเหตุมีผล (อุไรวรรณ, 2536) พิธีเลี้ยงผีเจ้าบ้านและการสร้างหอผีประจำหมู่บ้าน ก็เพื่อให้ผีช่วยปกป้องคุ้มครองลูกหลานของตนและเป็นการตอบแทนคุณที่ท่านเหล่านั้นห้กร้างถางพง เพื่อให้ลูกหลานได้มีที่อยู่ที่ดีกิน นอกจากนี้ก็ยังมีกรเลี้ยงผีป่า ซึ่งในอดีตชาวบ้านจะทำกันเป็นประจำ แต่ปัจจุบันเสื่อมสลายไปแล้ว ก็เป็นการขอขมาลาโทษก่อนจะมีการตัดไม้หรือนำทรัพยากรจากป่ามาใช้ในการดำรงชีวิตของชาวบ้าน ขณะเดียวกันก็เป็นการตอบแทนคุณต่อป่าเพราะป่าเป็นแหล่งกำเนิดของลำห้วยที่ชาวบ้านได้อาศัยน้ำสำหรับการทำนา ทำไร่ หรือการเลี้ยงผีฝายก็เพื่อตอบแทนคุณธรรมชาติที่เป็นผู้ให้น้ำ ซึ่งเป็นแหล่งชีวิตของชาวบ้านคนที่ไปรวมกันทำพิธีบูชาผีต่าง ๆ นี้ จึงเป็นเสมือนการร่วมกันสร้างพันธะสัญญาแลกเปลี่ยนและการพึงพาระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ระหว่างผู้ใช้ป่ากับผืนป่า ระหว่างผู้ใช้น้ำกับแหล่งน้ำหรือเหมืองฝาย ที่ทำให้สังคมและชุมชนดำรงอยู่อย่างมั่นคงและยั่งยืน ปัจจุบันความเชื่อและพิธีกรรมเหล่านี้ จะเริ่มคลายตัวลงเพราะมีการเปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์ของชาวบ้านมากขึ้นในเขตหมู่บ้านห้วยแก้ว แต่ในส่วนของหมู่บ้านแม่เตาดินนั้นยังคงมีความเชื่อและพิธีกรรมให้เห็นกันอยู่บ้าง

ในส่วนของจารีตประเพณีนั้น ในรอบหนึ่งปีชาวบ้านชุมชนบ้านห้วยแก้วจะมีประเพณีต่างกันไปในแต่ละเดือนดังนี้

เดือนเมษายน ประเพณีสงกรานต์ ซึ่งตรงกับเดือนเจ็ดตามการนับของชาวเหนือชาวบ้านจะไปทำบุญ สรงน้ำพระและรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่

เดือนพฤษภาคม พิธีสรงน้ำพระ

เดือนกรกฎาคม ประเพณีเข้าพรรษา

เดือนกันยายน พิธีทำบุญแผ่ส่วนกุศลให้ผู้ล่วงลับไปแล้ว ตรงกับเดือนสิบสองของชาวเหนือ เนื่องจากชาวบ้านเชื่อกันว่าเป็นวันที่มีการปล่อยผี ชาวบ้านจึงทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว

เดือนตุลาคม มีประเพณีออกพรรษา เดือนนี้ชาวบ้านจะเรียกว่าเดือนเก็ยง

เดือนพฤศจิกายน ประเพณีลอยกระทงหรือที่ชาวเหนือเรียกว่าประเพณียี่เป็ง

เดือนมกราคม ประเพณีทำบุญถวายแม่โพสพหรือที่ชาวเหนือเรียก ดานข้าวใหม่ เพื่อตอบแทนที่ให้ผลผลิตดีแก่ชาวบ้าน และอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว

จารีตประเพณีเหล่านี้มักจะเชื่อมโยงอยู่กับระบบการผลิตและชีวิตของชาวบ้านเสมอ เช่น การทำบุญแผ่ส่วนกุศลให้ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว เพื่อแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษของคนที่ได้หักร้างถางพงจับจองพื้นที่ทำการเกษตรสืบต่อมาถึงรุ่นลูกหลาน ทำให้ลูกหลานมีที่อยู่ทำกินเลี้ยงคนมาได้ หรือประเพณีสงกรานต์ ซึ่งแบ่งออกเป็นวันสังขารล่องตรงกับวันที่ 13 เมษายน ชาวบ้านก็จะทำความสะอาดบ้านเรือนสิ่งของต่าง ๆ ให้ดูใหม่ทั้งหมด วันเนาตรงกับวันที่ 14 เมษายน ชาวบ้านถือว่าเป็นวันไม่ดีไม่เหมาะจะทำกิจใดๆ จึงอยู่กับบ้านทำอาหารและขนมเพื่อจะนำไปทำบุญในวันรุ่งขึ้น วันพญาวัน ตรงกับวันที่ 15 เมษายนชาวบ้านก็จะไปทำบุญขอขมาต่อพระณเรศ ครูบาอาจารย์ บิดามารดา วันปากปี ตรงกับวันที่ 16 เมษายน ชาวบ้านจะทำพิธีลงเคราะห์บ้าน เพื่อให้เคราะห์ภัยทั้งหลายหมดไปจากบ้านของตน หรือประเพณีदानข้าวใหม่ เป็นการนำข้าวที่ได้จากการเก็บเกี่ยวครั้งแรกไปทำทานที่วัด เป็นการทำบุญถวายแม่โพสพเพื่อระลึกถึงบุญคุณของข้าวที่ได้เลี้ยงดูมา นอกจากนี้ยังมีประเพณีที่เกี่ยวข้องกับระบบการผลิตโดยตรงอีกมาก เช่น

การแหกนา หรือการลงมือไถครั้งแรกของชาวนาแต่ละครอบครัว โดยเจ้าของนาหรือหัวหน้าครอบครัวพร้อมด้วยภรรยาและบุตร เอาเครื่องพลีกรรมไปถวายท้าวทั้งสี่แม่โพสพและแม่พระธรณี แล้วให้ปู่อาจารย์ประจำหมู่บ้าน (มักนายก) ช่วยทำพลีกรรมให้เพื่อเป็นการบอกกล่าวต่อท้าวทั้งสี่ แม่โพสพและแม่พระธรณี

การลู่ขวัญข้าว จะทำหลังจากชาวบ้านนำเอาฟ่อนข้าวมารวมกันก่อนจะทำการตีข้าว เพื่อเป็นการขอบคุณต่อแม่โพสพที่ดูแลข้าวกล้าในนาทำให้ได้ผลดี

การนำข้าวขึ้นยุ้งฉาง วันที่จะนำข้าวเปลือกใส่ยุ้ง ชาวบ้านก็จะทำพิธี “วางข้าวตางน้ำ” เพื่อบูชาหลวงมะลังคะกษัตริย์ละว้า โบราณที่เป็นเจ้าของแผ่นดินล้านนาเมื่อเอาข้าวขึ้นยุ้งฉางแล้วต้องเอาตาแหลว (ไม้ไผ่ตัดเป็นเส้นยาว ๆ และสานเป็นรูป 8 เหลี่ยม) ปักไว้ที่มุมยุ้งฉางทั้ง 4 มุม เชื่อว่าผีจะไม่เข้ามาใกล้ ข้าวในยุ้งจะไม่พร่องทำให้มีข้าวพอกินตลอดทั้งปี ซึ่งจารีตประเพณีเหล่านี้ชาวบ้านยังคงสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน แม้ว่าในเขตหมู่บ้านห้วยแก้วความเชื่อประเพณีจะจืดจางไปบ้าง แต่ในเขตหมู่บ้านแม่เตาดินแล้วยังมีการปฏิบัติและเชื่อถือกันอยู่อย่างเข้มแข็ง การประกอบพิธีกรรมและจารีตประเพณีเหล่านี้จะมีแก้ววัดหรือไวยาวัจกรณและคณะกรรมการวัดของแต่ละหมู่บ้านเป็นผู้คอยจัดเตรียมงาน แก้ววัดจะแบ่งหน้าที่ให้แก่กรรมการวัดทุกคนตั้งแต่การจัดเตรียมพิธีกรรม การประกอบพิธีกรรมไปจนถึงการบริหารการเงินต่าง ๆ

ความเชื่อในเรื่องผี พิธีกรรมและจารีตประเพณีต่าง ๆ ของชาวบ้าน ล้วนแต่มีจุดประสงค์เพื่อแสดงความเคารพและตอบแทนคุณของธรรมชาติทั้งดิน น้ำและป่าที่ช่วยให้การทำการของชาว

บ้านได้ผลผลิตดี ช่วยให้ชาวบ้านกินดีอยู่ดีไม่เจ็บไข้ได้ป่วย ปกป้องคุ้มครองให้รอดพ้นจากภัยอันตรายต่าง ๆ และเป็นการไม่ละเมิดต่อผี เพราะเมื่อใดที่ชาวบ้านละเมิดต่อผี เช่น ตัดไม้ทำลายป่า โดยไม่ขออนุญาตหรือใช้ป่ามากเกินไปจนความจำเป็น เป็นต้น ผีก็จะลงโทษด้วยการลดบันดาลให้เจ็บไข้ทำให้น้ำในห้วยแห้ง เป็นผลให้การทำนาไม่ได้ผลและกระทบไปถึงการดำรงชีวิตของชาวบ้าน จะต้องฝืดเคืองตามไปด้วย ในทางกลับกันหากชาวบ้านไม่ละเมิดต่อผี เช่น มีการขออนุญาตต่อผี ก่อนที่จะตัดไม้มาใช้หรือใช้ป่าอย่างยั่งยืน เป็นต้น ผีก็จะบันดาลให้ดิน น้ำ ป่าอุดมสมบูรณ์ เมื่อน้ำในห้วยมาก ชาวบ้านก็ทำนาได้ผลดี ส่งผลให้ชาวบ้านมีความกินดีอยู่ดี ชีวิตก็มีความสุข จะเห็นได้ว่า ชาวบ้านอาศัยความเชื่อเรื่องผีสาธ เทวดา เป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์ ดิน น้ำ ป่า และใช้ทรัพยากรดังกล่าวอย่างยั่งยืนมาเป็นเวลานาน เพราะชาวบ้านมีความผูกพันอยู่กับป่า อาศัยและพึ่งพิงป่าในการดำรงชีวิตตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย

ค. ระดับการศึกษา

การศึกษานับว่ามีผลต่อการดำเนินวิถีชีวิตในชุมชน เนื่องจากเมื่อมีการศึกษาในระดับที่ดีขึ้นก็จะส่งผลให้คนรุ่นหลัง ๆ มีทางเลือกในการประกอบอาชีพมากขึ้น ทำให้มีผลต่อการลดแรงกดดันในพื้นที่ทำการเกษตรในอีกทางหนึ่ง กล่าวคือเมื่อมีระดับการศึกษาสูงขึ้นก็จะนำไปสู่การประกอบอาชีพที่นอกภาคการเกษตรมากขึ้น ช่วยลดระดับการพึ่งพิงทรัพยากรต่าง ๆ ในพื้นที่ป่า การบุกเบิกแผ้วถางก็จะมีย่อยลงเนื่องจากชาวบ้านมีความรู้และรู้ทางในการทำมาหากินที่มากขึ้น ไม่จำเป็นต้องพึ่งพิงทรัพยากรป่ามากเกินไป ซึ่งมีผลทำให้แรงกดดันต่อทรัพยากรป่าไม้ลดลงทำให้ป่าสามารถฟื้นตัวทันต่อการใช้ประโยชน์

จากตาราง 4.1 ในด้านของการศึกษา ในชุมชนบ้านแม่แฮ้นพบว่า ระดับการศึกษาสูงสุดของคนในครัวเรือนตัวอย่างส่วนใหญ่จะมีการศึกษาถึงระดับมัธยมศึกษา คือมีถึงร้อยละ 50.0 เนื่องจากในพื้นที่มีโรงเรียนเพียง โรงเรียนเดียวและให้ศึกษาถึงระดับชั้น ม.3 เท่านั้น ถ้าจะศึกษาต่อต้องลงไปเรียนในตัวอำเภอซึ่งอยู่ไกลพอสมควร จากตารางจะเห็นว่าในชุมชนบ้านห้วยแก้วนั้นก็มีการศึกษาอยู่ในระดับที่ใกล้เคียงกันคือ ร้อยละ 46 ของครัวเรือนตัวอย่างมีการศึกษาสูงสุดอยู่ในระดับมัธยมศึกษา

ในชุมชนบ้านห้วยแก้วจะมีการศึกษาเฉลี่ยสูงสุดคือระดับชั้นมัธยมศึกษา โดยมีการศึกษาในระดับนี้ถึงร้อยละ 45.7 จะเห็นได้ว่า ชุมชนบ้านห้วยแก้วนั้นนับว่าเป็นชุมชนที่มีการศึกษาอยู่ในระดับที่สูงพอสมควร อาจจะเนื่องมาจากในพื้นที่มีโรงเรียนในการให้การศึกษาอยู่ถึง 2 โรงเรียน

ซึ่งได้แก่โรงเรียนขยายโอกาส และโรงเรียนประถมประจำตำบล อีกทั้งเป็นชุมชนที่อยู่ใกล้ตัว
อำเภอสันกำแพงและการคมนาคมสะดวกรวดเร็วทำให้สามารถเข้ามาศึกษาต่อได้ง่าย

ง. การถือครองที่ดิน

แบบแผนการใช้ที่ดินนั้น นับว่ามีความสำคัญต่อการร่วมแรงร่วมใจของสมาชิกชุมชนใน
การอนุรักษ์ป่าชุมชน ทั้งนี้เนื่องจากการใช้ที่ดินนั้นมีความสัมพันธ์กับทรัพยากรป่าชุมชน โดยการ
ใช้ที่ดินนั้นมีผลต่อวิถีชีวิตและการทำมาหากินของสมาชิกในชุมชนนั้น ๆ

จากตาราง 4.1 ในส่วนของชุมชนบ้านแม่แฮนั้น พบว่า ผู้ที่มีที่ดินทำกินของตนเองภายใน
ชุมชนนั้นคิดเป็นร้อยละ 98.7 ในขณะที่ผู้ที่ไม่มีที่ดินทำกินเลยมีเพียงร้อยละ 1.3 เท่านั้นและ
จำนวนพื้นที่ของการถือครองส่วนใหญ่จะอยู่ที่ประมาณ 6-10 ไร่ คืออยู่ที่ร้อยละ 30.7 ของครัว
เรือนตัวอย่าง ในชุมชนแห่งนี้เป็นการถือครองที่ดินโดยที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์เป็นส่วนมาก
ในระยะแรก ๆ นั้นเป็นการบุกเบิกที่ดินโดยกลุ่มคนเพียงไม่กี่คนโดยเป็นชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงทั้งสิ้น
การทำมาหากินในช่วงแรก ๆ ใช้วิธีการทำไร่เลื่อนลอยแบบหมุนเวียนเคลื่อนที่ทุก ๆ ปี โดยปล่อยให้
ไร่เก่ามีดินไม่งอกขึ้นใหม่ ซึ่งวิธีการทำไร่แบบนี้ทำให้พื้นที่การเพาะปลูกมีความอุดมสมบูรณ์อยู่
นานกว่า ประกอบกับชาวเขาเผ่านี้ยังรู้จักปรับพื้นที่ตามหุบเขาให้เป็นขั้นบันได แล้วทำเป็นนาดี
ปลูกข้าวด้วย จึงมีผลให้ชาวเขาเผ่านี้มีถิ่นฐานที่อยู่อาศัย และที่ทำมาหากินเป็นหลักแหล่งมากกว่า
เผ่าที่นิยมวิธีการทำไร่เลื่อนลอยแบบซ้ำที่ ต่อมาเมื่อประชากรมีมากขึ้นทำให้มีการขยายที่ดินทำกิน
ออกไปเรื่อย ๆ รอบของการหมุนเวียนเริ่มลดลงความอุดมสมบูรณ์ของดินก็ลดน้อยลงไปด้วยทำให้
เกิดการขยายที่ทำกินอย่างรวดเร็วทำให้พื้นที่ป่าลดลงและส่งผลกระทบต่อสัตว์ป่าต่าง ๆ แห่งลงไป
ด้วย จนกระทั่งเมื่อโครงการหลวงและกรมป่าไม้เข้าไปประมาณปี พ.ศ. 2521 ทำให้ชาวบ้านลดการ
บุกรุกแผ้วถางป่าออกไป ประกอบกับประสบการณ์ที่ชาวบ้านประสบด้วยตัวเองคืออากาศร้อนขึ้น
น้ำในห้วยแห้งลงทำให้ชาวบ้านหันมามุ่งเน้นการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เพิ่มขึ้น และพัฒนาการใช้
ที่ดินให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นโดยการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐและโครงการหลวง โดยใน
ปัจจุบัน ชุมชนบ้านแม่แฮมีระเบียบห้ามการทำไร่เลื่อนลอยในเขตป่าต้นน้ำลำธาร และมีการจำกัด
พื้นที่ทำไร่ให้อยู่ในพื้นที่เชิงเขาเท่านั้น และห้ามเคลื่อนย้ายไปบุกเบิกที่ใหม่ โดยแนวโน้มใน
ปัจจุบันนั้นชาวบ้านมักจะพยายามเปลี่ยนที่ไร่เป็นที่สวนผลไม้มากขึ้นเนื่องจากมีผลตอบแทนที่สูง
กว่าและได้รับการสนับสนุนจากโครงการหลวงอีกทางหนึ่ง

ในชุมชนบ้านห้วยแก้ว ผู้ที่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเองภายในชุมชนนี้คิดเป็นร้อยละ 88.5
ขณะที่ผู้ที่ไม่มีที่ดินทำกินเลย ร้อยละ 11.5 จำนวนพื้นที่ของการถือครองส่วนใหญ่จะอยู่ที่

ประมาณ 1-5 ไร่ คือมีถึงร้อยละ 67.4 ของครัวเรือนตัวอย่างที่เป็นเช่นนี้เนื่องจาก การได้ที่ดินใน
 ระยะแรกมักได้จากการบุกเบิกจับจอง ซึ่งมีมานานแล้ว ที่ดินส่วนใหญ่จะสืบทอดกันทางมรดก
 และไม่สามารถจะบุกเบิกเอาใหม่ได้เพราะพื้นที่ที่เหมาะสมได้ถูกบุกเบิกไปหมดแล้ว รวมถึงการ
 ขยายตัวของประชากรทำให้ต้องแบ่งที่ดินทำกินให้กับลูกหลานรุ่นต่อไป ทำให้ขนาดการถือครอง
 จึงอยู่ในระดับดังกล่าว การขยายพื้นที่ของชาวบ้านจึงอาจจะได้ด้วยการซื้อขายเปลี่ยนมือกันอีกทาง
 หนึ่งเท่านั้น เนื่องจากชาวบ้านชุมชนบ้านห้วยแก้ว ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรที่อาศัยการทำนา ทำ
 สวนทำไร่เป็นหลักในการเลี้ยงชีพเช่นเดียวกันกับชาวนาชนบทในภาคเหนือส่วนมาก ที่นาจึงถือ
 เป็นฐานการผลิตที่สำคัญของชาวบ้าน ในเขตภาคเหนือทั้งหมด แต่เพราะภูมิประเทศที่เป็นที่ราบ
 แลบ ๆ ระหว่างหุบเขาเสียเป็นส่วนใหญ่ จึงทำให้ที่ดินทำกินในเขตภาคเหนือนี้มีข้อจำกัดในด้าน
 เนื้อที่และสมรรถนะทางกายภาพ ผลผลิตต่อไร่จึงลดต่ำลง และรูปแบบของการถือครองที่ดินก็มี
 ส่วนทำให้การขยายพื้นที่ทำกินกระทำได้ยาก ซึ่งก็ถือว่าเป็นปัญหาหนึ่งที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านห้วย
 แก้วและหมู่บ้านแม่เตาดินเช่นกัน

จ. อาชีพ

อาชีพหลัก

ในชุมชนบ้านแม่แฮมีการประกอบอาชีพหลักของครัวเรือนตัวอย่างเป็นการทำนาทำสวน
 และพืชเศรษฐกิจเสียเป็นส่วนใหญ่ คือมีสูงถึงร้อยละ 65.3 อาจเนื่องมาจากมีการให้การสนับสนุน
 จากโครงการหลวงและหน่วยงานราชการอื่น ๆ ในการทำเกษตรกรรมอย่างต่อเนื่องนั่นเอง

ในชุมชนบ้านห้วยแก้วนั้นพบว่าการประกอบอาชีพหลักส่วนใหญ่คืออาชีพรับจ้าง พบว่า
 มีมากถึงร้อยละ 35.7 เป็นผลเนื่องมาจากการมีข้อจำกัดทางด้านพื้นที่เพาะปลูกและการเข้าไป
 ทำงานในตัวเมืองมากขึ้นนั่นเอง

อาชีพรอง

ในชุมชนบ้านแม่แฮมีการประกอบอาชีพรอง คือ อาชีพรับจ้างมากที่สุด มีสูงถึงร้อยละ 76.0
 จากการศึกษาพบว่า ชาวบ้านของชุมชนแห่งนี้เมื่ออยู่นอกฤดูเพาะปลูกก็จะว่างจึงหารายได้ด้วยการ
 ทำงานรับจ้างเล็ก ๆ น้อย ๆ ในหมู่บ้านหรือทำงานกับโครงการหลวงเป็นส่วนใหญ่

ในส่วนของชุมชนบ้านห้วยแก้วพบว่าส่วนใหญ่ไม่มีอาชีพรอง มีถึงร้อยละ 35.7 เนื่องจาก
 อาชีพหลักส่วนมากจะเป็นการรับจ้างแบบรายวันในตัวเมืองเสียเป็นส่วนใหญ่จึงมีลักษณะคล้ายมี

งานประจำอยู่แล้ว เพียงแต่ค่าจ้างรับเป็นรายวันเท่านั้น ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการทำงานรับจ้างในโรงงานในตัวเมืองเชียงใหม่

จ. รายได้

รายได้ของครัวเรือนตัวอย่างของการศึกษาคั้งนี้ ได้แยกออกเป็นรายได้ตามชนิดของแหล่งรายได้ดังนี้

ตาราง 4.2 รายได้เฉลี่ยของครัวเรือนตัวอย่างในแต่ละชุมชน

แหล่งรายได้	รายได้เฉลี่ยของแต่ละชุมชน (บาท / ครัวเรือน / ปี)	
	ชุมชนบ้านแม่แฮ	ชุมชนบ้านห้วยแก้ว
ข้าว	1,093	1,878
พืชเศรษฐกิจ	7,160	7,878
ผลไม้	12,200	1,724
สัตว์เลี้ยง	651	4,182
รับจ้าง	8,008	16,740
ค้าขาย	4,600	6,175
อื่น ๆ	106	3,050
รวม	33,820	41,630

ที่มา : จากการสำรวจภาคสนาม, 2545

จากตาราง 4.2 จะเห็นได้ว่า รายได้ของครัวเรือนตัวอย่างเฉลี่ยโดยรวมของชุมชนบ้านแม่แฮนั้นเฉลี่ยประมาณ 33,820 บาท/ครัวเรือน/ปี และยังพบว่ารายได้ส่วนใหญ่ของชาวบ้านชุมชนแม่แฮนี้ได้มาจากการขายผลไม้โดยมีรายได้เฉลี่ยจากการขายผลไม้ที่ 12,200 บาท/ครัวเรือน/ปี เป็นผลเนื่องมาจากเป็นชุมชนที่ได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนอาชีพโดยโครงการหลวงแม่แฮซึ่งให้การสนับสนุนให้ชาวบ้านปลูกพืชเมืองหนาว เช่น ผักกาดหอมห่อ กระเทียมต้น หอมญี่ปุ่น กะหล่ำปลีแดง แครอท ฯลฯ และผลไม้เมืองหนาวที่ได้รับการสนับสนุนให้ปลูกเป็นอาชีพหลัก เช่น ท้อ พลับ บ๊วย สาลี่ แอปเปิ้ล ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีการสนับสนุนทั้งพืชไร่และไม้ดอกอีกด้วย นอกจากนี้ทางโครงการหลวงยังให้ชาวบ้านของชุมชนแห่งนี้เข้าไปรับจ้างทำงานกับโครง

การหลวงอีกด้วยซึ่งเห็นได้จากแหล่งรายได้ที่รองลงมาคือรายได้จากการรับจ้างนั้นเฉลี่ยประมาณ 8,008 บาท/ครัวเรือน/ปี

ในชุมชนบ้านห้วยแก้วนั้น มีรายได้โดยเฉลี่ยประมาณ 41,630 บาท/ครัวเรือน/ปี และรายได้ส่วนใหญ่ของชาวบ้านชุมชนบ้านห้วยแก้วนั้นได้มาจากการรับจ้างโดยมีรายได้เฉลี่ยจากการรับจ้าง ประมาณ 16,740 บาท/ครัวเรือน/ปี ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากว่าชาวบ้านส่วนมากหันไปทำงานในเมืองมากขึ้น โดยไปรับจ้างทำงานในโรงงานต่าง ๆ ในอำเภอสันกำแพงและตัวเมืองจังหวัดเชียงใหม่มากขึ้น สาเหตุเนื่องมาจากแรงกดดันทางเศรษฐกิจและพื้นที่ทำกินที่มีอยู่จำนวนน้อย อีกทั้งเป็นชุมชนที่อยู่ไม่ไกลจากตัวเมืองมากนักทำให้ชาวบ้านหันไปขายแรงงานแทนการทำอาชีพในภาคการเกษตรมากขึ้น และรายได้เฉลี่ยที่รองลงมาคือรายได้ที่ได้จากการปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น ถั่วเหลือง หอม กระเทียม เป็นต้น โดยมีรายได้เฉลี่ยจากส่วนนี้ประมาณ 7,878 บาท/ ครัวเรือน/ปี

ข. ระดับการพึ่งพิงทรัพยากร

ระดับของการพึ่งพิงทรัพยากรป่าไม้ในป่าชุมชน นับว่ามีพลังอย่างมากต่อการก่อกำเนิดระบบการจัดการป่าชุมชนของชุมชนขึ้นมา การพึ่งพิงทรัพยากรภายในป่าชุมชนนี้มีตั้งแต่แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร ไม้สำหรับสร้างบ้าน ฟืนและถ่าน พื้นที่เพาะปลูกและผลิตภัณฑ์จากป่าอื่น ๆ อีกมากมาย เนื่องจากลักษณะทางชีวภาพของทรัพยากรป่าไม้ที่รวมเอาการใช้ทรัพยากรหลายประเภทเข้าด้วยกัน ทำให้การใช้ทรัพยากรบางอย่างอาจขัดแย้งกับการใช้ในรูปแบบอื่น เช่น การทำไม้ การทำไร่เลื่อนลอย มีความขัดแย้งกับการพึ่งพิงทรัพยากรในด้านแหล่งน้ำ ปรัชญาการณเช่นนี้ ทำให้ต้องมีการจัดลำดับความสำคัญของการใช้ทรัพยากรของชุมชน โดยใช้สถาบันเป็นกลไกในการจัดการซึ่งรูปแบบการจัดการเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรก็อาจแตกต่างกันไปในแต่ละชุมชน

ในวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่นนั้น การดำเนินชีวิตจะขึ้นอยู่กับทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ มากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรป่าไม้ซึ่งเป็นทรัพยากรที่ได้รวมเอาทรัพยากรหลาย ๆ ประเภทเข้าด้วยกัน ในแต่ละชุมชนนั้นจะมีการพึ่งพิงทรัพยากรประเภทต่าง ๆ แตกต่างกันไปในแต่ละชุมชน ความมากน้อยของการพึ่งพิงทรัพยากรต่าง ๆ นั้นนับว่ามีความสำคัญต่อความยั่งยืนของสถาบันการจัดการทรัพยากรส่วนรวม ในทางทฤษฎีนั้น ลักษณะของชุมชนที่เหมาะสมต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าต้นน้ำลำธาร จึงควรมีระดับการพึ่งพิงแหล่งน้ำสูง แต่มีอัตราการพึ่งพิงทรัพยากรอื่น ๆ ต่ำ เนื่องจากทรัพยากรน้ำเป็นสิ่งสำคัญที่ขาดไม่ได้ในการดำรงชีวิต และการพึ่งพิงทรัพยากรป่าไม้ในด้านต่าง ๆ นั้นควรจะมีการพึ่งพิงในระดับที่เหมาะสมหรือระดับปานกลาง จะเป็นสถานการณ์ที่การจัดการทรัพยากรป่าไม้สามารถดำรงอยู่ได้ เพราะถ้าอัตราการพึ่งพิงทรัพยากรต่ำเกินไป

ก็อาจทำให้ชุมชนไม่ให้ความสำคัญแก่การอนุรักษ์ การศึกษาครั้งนี้จะนำทรัพยากรในป่าชุมชนมาเพียงบางประเภทที่มีความสำคัญในระดับต้น ๆ มากล่าวถึง ได้แก่ ไม้ ไม้เชื้อเพลิง แหล่งน้ำ พื้นที่ทำการเกษตร ผลผลิตจากป่า

ตาราง 4.3 ร้อยละของครัวเรือนที่พึงพิงทรัพยากรแต่ละประเภทในป่าชุมชนของชุมชนบ้านแม่แฮ

ประเภทของทรัพยากร	ระดับของการพึ่งพิง			
	มาก	น้อย	ไม่พึ่งพิง	รวม
ไม้	24.0	72.0	4.0	100
ไม้พิน , ถ่าน	31.0	68.0	1.0	100
แหล่งน้ำ	59.0	40.0	1.0	100
ที่ดินเกษตรกรรม	43.0	46.0	10.0	100
ผลผลิตจากป่า	5.0	83.0	12.0	100

ที่มา : จากการสำรวจภาคสนาม, 2545

ตาราง 4.4 ร้อยละของครัวเรือนที่พึ่งพิงทรัพยากรแต่ละประเภทในป่าชุมชนของชุมชนบ้านห้วยแก้ว

ประเภทของทรัพยากร	ระดับของการพึ่งพิง			
	มาก	น้อย	ไม่พึ่งพิง	รวม
ไม้	10.0	54.0	36.0	100
ไม้พิน , ถ่าน	30.0	57.0	13.0	100
แหล่งน้ำ	57.0	31.0	12.0	100
ที่ดินเกษตรกรรม	27.0	40.0	33.0	100
ผลผลิตจากป่า	31.0	56.0	13.0	100

ที่มา : จากการสำรวจภาคสนาม, 2545

จากตาราง 4.3 จะเห็นได้ว่าระดับของการฟุ้งฟิงทรัพยากรในชุมชนบ้านแม่แฮนั้นพบว่า มีอัตราการฟุ้งฟิงทรัพยากรป่าไม้อยู่ในเกณฑ์ที่สูง เนื่องจากวิถีชีวิตของชาวบ้านในชุมชนแห่งนี้ยังคงมีความผูกพันและเกี่ยวข้องกับป่าอย่างแนบแน่น และมีระดับการฟุ้งฟิงทรัพยากรแหล่งน้ำมากที่สุด คือมีสัดส่วนฟุ้งฟิงมากถึงร้อยละ 59 และฟุ้งฟิงแต่น้อยร้อยละ 40 และจะเห็นได้ว่าการเพาะปลูกในพื้นที่ป่ายังคงมีความจำเป็นอยู่ในชุมชนแห่งนี้คือ มีการฟุ้งฟิงที่ดินเพาะปลูกในเขตป่าอยู่สูงถึงร้อยละ 43 ในระดับที่ฟุ้งฟิงมาก และร้อยละ 47 ในระดับที่ฟุ้งฟิงน้อย สาเหตุอาจเนื่องมาจากมีแรงกดดันทางด้านสภาพพื้นที่ที่เป็นที่สูงจึงมีที่ราบในการเพาะปลูกน้อยจึงยังคงต้องอาศัยพื้นที่ในเขตป่าเพื่อทำการเพาะปลูกอยู่บ้าง

จากตาราง 4.4 จะเห็นได้ว่าระดับการฟุ้งฟิงทรัพยากรประเภทต่าง ๆ ของชุมชนบ้านห้วยแก้วพบว่ายังคงมีระดับการฟุ้งฟิงในด้านแหล่งน้ำเป็นลำดับแรกคือมีถึงร้อยละ 57 ในระดับการฟุ้งฟิงมากและมีร้อยละ 31 ในระดับฟุ้งฟิงน้อย ลำดับต่อมาคือ ผลผลิตจากป่าซึ่งได้แก่ เห็ด หน่อ สมุนไพร ซึ่งชุมชนแห่งนี้จะมีการฟุ้งฟิงในส่วนนี้มากในฤดูฝนและจัดเป็นแหล่งรายได้ประจำปีที่สำคัญของชุมชนแห่งนี้ โดยผลผลิตที่ได้ส่วนมากจะเก็บในช่วงปลายฤดูฝนและจะนำไปขายในตัวเมืองหรือมีผู้มารับซื้อถึงในหมู่บ้าน ในฤดูเก็บเห็ดและหน่อนั้นมีความสำคัญต่อชุมชนแห่งนี้มากถึงกับวางแผนระเบียบในการเข้าไปเก็บเห็ดและหน่อไว้ในกฎข้อบังคับในการจัดการป่าชุมชนเลยทีเดียว

จะเห็นได้ว่าชุมชนที่ทำการศึกษาทั้ง 2 แห่งนี้ได้ให้ความสำคัญแก่การอนุรักษ์ป่าต้นน้ำลำธารเพื่อเป็นแหล่งน้ำการเกษตรเป็นอันดับแรก ทำให้เป็นชุมชนที่เหมาะสมในทางทฤษฎีที่กล่าวว่าลักษณะของชุมชนที่เหมาะสมต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าต้นน้ำลำธารควรมีระดับการฟุ้งฟิงแหล่งน้ำสูง แต่มีอัตราการฟุ้งฟิงทรัพยากรด้านอื่น ๆ ต่ำ

4.3 สรุปลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนที่ทำการศึกษ

จากประเด็นการศึกษาในบทนี้ซึ่งกล่าวถึงลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนที่ทำการศึกษา ผู้ศึกษาได้ทำการสรุปข้อมูลสำคัญต่างๆไว้ในตาราง 4.5

ตาราง 4.5 สรุปลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนที่ทำการศึกษา

ข้อมูล	ชุมชนบ้านแม่แฮ	ชุมชนบ้านห้วยแก้ว
ชาติพันธุ์	ชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยง	ชาวไทยพื้นราบ
การถือครองที่ดิน	6-10 ไร่	1-5 ไร่
การศึกษา - ประถม	35 %	37%
- มัธยม	49%	45%
- อื่น ๆ	16%	18%
อาชีพหลัก	ทำนาทำสวนพืชเศรษฐกิจ	รับจ้าง
อาชีพรอง	รับจ้าง	ส่วนใหญ่ไม่มีอาชีพรอง
รายได้เฉลี่ยปี	33,820	41,630
แหล่งรายได้หลัก	ผลไม้	รับจ้าง

ที่มา: จากการสำรวจภาคสนาม, 2545

จากตาราง 4.5 สรุปได้ว่า ในชุมชนศึกษาทั้งสองประชากรส่วนใหญ่ของชุมชนบ้านแม่แฮเป็นชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยง ส่วนชุมชนบ้านห้วยแก้วนั้นประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวไทยพื้นราบ ชุมชนบ้านแม่แฮมีการถือครองที่ดินมากกว่าชุมชนบ้านห้วยแก้ว การศึกษาของทั้งสองชุมชนส่วนใหญ่อยู่ในระดับชั้นมัธยมศึกษา อาชีพหลักของชุมชนบ้านแม่แฮเป็นการทำนาทำสวนและพืชเศรษฐกิจ มีอาชีพรองคือการรับจ้าง ส่วนชุมชนบ้านห้วยแก้วอาชีพหลักคือรับจ้าง และส่วนใหญ่ไม่มีอาชีพรอง รายได้เฉลี่ยต่อปีของชุมชนบ้านแม่แฮน้อยกว่ารายได้เฉลี่ยต่อปีของชุมชนบ้านห้วยแก้ว แหล่งรายได้หลักของชุมชนบ้านแม่แฮมาจากการทำสวนผลไม้เป็นส่วนใหญ่ ส่วนแหล่งรายได้หลักของชุมชนบ้านห้วยแก้วส่วนใหญ่มาจากการรับจ้าง